

Seletuskiri

rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Käesoleva eelnõu seadusena jõustumisel võetakse Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. mai 2018 direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantsüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL (nn „viies rahapesu tõkestamise direktiiv“, edaspidi ka AMLD V), mille sätete rakendamistähtajad jäävad vahemikku 10.01.2020 kuni 10.09.2020.

Kehtiva rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (edaspidi *RahaPTS*) esmaredaktsioon võeti vastu 26. oktoobril 2017 ning sellega võeti ühtlasi üle direktiiv (EL) 2015/849, (nn „neljas rahapesu tõkestamise direktiiv“). Käesoleva eelnõuga võetakse arvesse ka seaduse senise rakendamise pinnalt sündinud ettepanekuid, mida on esitanud RahaPTS §-i 12 alusel moodustatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni töörühmad ning turuosaliste nõukoda, samuti Rahandusministeeriumi poolt RahaPTS §-i 98 kohaselt koostatud analüüsi tulemusi. Eelnõu koostamise ajal laekunud ettepanekute loetelu on käesoleva seletuskirja lisaks nr 2.

Järgnevas tabelis tuuakse ära käesoleva eelnõuga tehtavad peamised muudatused. Lisatud on viited asjaomastele RahaPTS paragrahvidele, samuti FATF-i¹ tulemusnäitajatele, mida vastava muudatusega soovitakse parandada (selle kohta vt täpsemalt seletuskirja p 2 „Eelnõu eesmärk“)

Muudatus	Seotud RahaPTS §-d	Seotud FATF tulemusnäitaja (IO)
a) muudetakse isikute ringi, kes peavad oma tegevuses arvestama RahaPTS nõuetega (nn „kohustatud isikud“)	2	IO 4
b) parandatakse ja täpsustatakse terminite „usaldushaldus“ (varem „usaldusfond“), „tegelik kasusaaja“ ja „riikliku taustaga isik“ definitsioone	7 ¹ , 9 ja 9 ¹	IO 5
c) parandatakse võimalusi kohustatud isikute vaheliseks koostööks hoolsusmeetmete rakendamisel	16	IO 5
d) luuakse mehhanism äriregistri juures avaldatavate tegelike kasusaajate andmete kvaliteedi parandamiseks	20, 78 ¹ , 95 ¹	IO 5
e) täpsustatakse audiitorettevõtjate hoolsusmeetmete rakendamise korda, võttes arvesse nende pakutava teenuse eripära	19, 20, 42 ja 49	IO 5

¹ Financial Action Task Force, <https://www.fatf-gafi.org/about/>

f) täpsustatakse ja lihtsustatakse sätteid, mis puudutavad füüsiliste isikute isikusamasuse tuvastamist ja kontrollimist, mh piiratud teovõimega isikute ja e-residentide puhul ning vastavate andmete säilitamist	21, 32 ja 47	N/A
g) täiendatakse rahapesu andmebürood seaduse rikkumisest või kahtlastest tehingutest teavitanud isikute anonüümsuse tagamist ja kaitset reguleerivaid sätteid	52 ¹	IO 6
h) luuakse õiguslik alus rahapesu andmebüroole suunatud aruandluskohustuse kehtestamiseks	54 ¹ , 94 ³	IO 6
i) luuakse õiguslik alus nn „pangakontode registri“ väljatöötamiseks olemasoleva elektroonilise arestimissüsteemi baasil, võimaldatakse rahapesu andmebüroole ligipääs sellele ja täpsustatakse selle kaudu päritavate andmete koosseis	58, 81 ja 104 ²	IO 6
j) keelatakse teatud teenuste osutamine ettevõtjatele, kel või kelle juhtorgani liikmel või tegelikul kasusaajal on kehtiv kriminaalkaristus	75 ¹ , 94 ² ja 104 ¹	IO 3
k) tegelike kasusaajate andmete esitamise muudetakse kohustuslikuks ka välisriigis loodud usaldushalduse usaldushaldurile	76, 77	IO 5
l) järelevalvepädevus rahvusvaheliste finantssanktsioonide kohaldamise üle jaotatakse Finantsinspeksiooni ja rahapesu andmebüroo vahel	RvSS §-d 30 ja 32	IO 10, IO 11

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja valmistasid ette Rahandusministeeriumi ettevõtluse ja arvestuspoliitika osakonna juristid Taivo Põrk (telefon: 611 3585, taivo.pork@fin.ee) ja Ülle Eelmaa (töölt lahkunud) ning sama osakonna nõunik Sören Meius (telefon: 611 3630, soren.meius@fin.ee).

Seletuskirja valmimisele aitasid kaasa ka ettevõtluse ja arvestuspoliitika osakonna peaspetsialist Taavi Köhler (telefon: 611 3743, taavi.kohler@fin.ee), finantsturgude osakonna peaspetsialist Kadri Siibak (611 3718, kadri.siibak@fin.ee), finantsinspeksiooni rahapesu tõkestamise ja makseteenuste järelevalve osakonna juht Matis Mäeker (668 0561, matis.maeker@fi.ee) ja Politsei- ja Piirivalveameti rahapesu andmebüroo jurist Mihkel Ruubas (mihkel.ruubas@politsei.ee).

Eelnõu on keeleliselt toimetanud Rahandusministeeriumi õigusosakonna keeleteimetaja Sirje Lilover (611 3638, sirje.lilover@fin.ee) ja õiguslikult hinnanud sama osakonna jurist Kati Tee (611 3645, kati.tee@fin.ee).

1.3. Märkused

Eelnõuga muudetakse RahaPTS redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 13.03.2019, 126, audiitortegevuse seaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 28.02.2019, 2, finantsinspeksiooni seaduse 1 redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 13.03.2019, 5, krediidasutuste seaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 13.03.2019, 99, notariaadiseaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 19.03.2019, 72, notari tasu seaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 22.02.2019, 8, rahvusvahelise sanktsiooni seaduse redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 19.03.2019, 11 ja äriseadustiku redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 04.03.2019, 23.

Eelnõule ei ole koostatud väljatöötamiskavatsust Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2011. a määruse nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ § 1 lõike 2 punkti 5 alusel – eelnõu käsitleb Euroopa Liidu õiguse rakendamist.

Eelnõu on kavandatud jõustuma üldises korras ehk 10ndal päeval pärast selle Riigi Teatajas avaldamist.

Erandina üldisest jõustumisajast jõustuvad eelnõu §-i 1 punktid 75–78 10. märtsil 2020 ning §-s 6 kavandatud rahvusvahelise sanktsiooni seaduse muudatused 01. juunil 2021.

Vastavalt seaduse rakendussätetele:

- peavad kohustatud isikud kontrollima oma olemasolevate klientide tegelike kasusaajate andmete esitatust äriregistri juures ühe aasta jooksul arvates käesoleva eelnõu jõustumisest (§ 100¹);
- peavad isikud, kellele käesoleva eelnõuga kehtestatakse teenuse osutamise keeld tulenevalt kriminaalkaristuse olemasolust, viima oma tegevuse seadusega vastavusse hiljemalt 31. detsembriks 2021 (§ 104¹);
- peavad krediidi- ja finantseerimisasutused tagama käesolevas eelnõus nimetatud andmete kättesaadavuse rahapesu andmebüroole elektroonilise arestimissüsteemi kaudu hiljemalt 10. septembriks 2020 (§ 104²).

Käesoleva eelnõu vastuvõtmine on Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi 2019–2023 punkti 2.9 („Ennetame, tõkestame ja avastame korrupsiooni, finantskuritegevust ja rahapesu, arendame kriminaaltulu konfiskeerimise võimekust“) üheks alaülesandeks.

Eelnõuga ei muudeta PS § 104 lõikes 2 nimetatud Riigikogu koosseisu häälteenamust eeldavaid õigusakte, mistõttu selle seadusena vastuvõtmiseks on vajalik lihthäälteenus.

1.3.1 Paralleelselt menetluses olevad eelnõud ja väljatöötamiskavatsused

2018. aasta detsembris võttis Riigikogu esimesele lugemisele eelnõu 771 SE „Audiitortegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seadus (finantsvaldkonna väärtetokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused)²“, millega muuhulgas kavandati ka RahaPTS-i muutmist, sh tegevusloa nõuete karmistamist virtuaalväeringu teenuse pakkumisel ning väärtetrahvide maksimummäärade tõstmist. Nimetatud eelnõu langes aga Riigikogu koosseisu muutumise tõttu menetlusest välja. Kuna Vabariigi Valitsus hindas virtuaalväeringu teenuse pakkumise nõuete karmistamise vajadust kiireloomuliseks, esitati eelnõus 771 SE seda osa puudutanud muudatused Riigikogu uuele koosseisule eraldi eelnõuga mais 2019. Vastav eelnõu sai numbri 8 SE³, kuid seda ei jõutud vastu võtta enne Riigikogu suvepuhkusele minekut. Teise osa eelnõuga SE 771 kavandatud muudatustest, sh väärtetrahvide tõstmise RahaPTS-is, saatis Rahandusministeerium uuesti esmasele kooskõlastusele juunis 2019⁴, kuid käesolevaks hetkeks pole seda veel Riigikogule

² [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/789782cb-80df-4e9e-9bcb-a09b5b318755/Audiitortegevuse%20seaduse,%20finantskriisi%20ennetamise%20ja%20lahendamise%20seaduse%20ning%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(finantsvaldkonna%20v%C3%A4%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20C3%B5igusest%20tulenevad%20karistused\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/789782cb-80df-4e9e-9bcb-a09b5b318755/Audiitortegevuse%20seaduse,%20finantskriisi%20ennetamise%20ja%20lahendamise%20seaduse%20ning%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(finantsvaldkonna%20v%C3%A4%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20C3%B5igusest%20tulenevad%20karistused))

³ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/24832445-95e0-4ffc-adbe-ec44d87d5eb1/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20t%C3%B5kestamise%20seaduse%20ning%20riigil%C3%B5ivuseaduse%20muutmise%20seadus>

⁴ <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/99eb3c28-1f75-4b11-97b3-6ba713ff27f9>

esitatud. Kolmandaks kavandati eelnõus 771 SE ka nn ümberpööratud tõendamiskoormuse sisseviimist rahapesukahtlusega vara puhul, kuid arvestades muudatuse kaalukust ei pea Rahandusministeerium mõistlikuks selle sisseviimist ilma vastavat väljatöötamiskavatsust koostamata.

Kirjeldatud asjaoludel on lisaks käesolevale eelnõule erinevates menetlusetappides **veel kaks RahaPTS-i muutvat eelnõud**, mistõttu võib osutada otstarbekaks eelnõude liitmine või muutmiskäskude liigutamine erinevate eelnõude vahel. Võimaldamaks säilitada terviklikku ülevaadet menetluses olevaist RahaPTS muudatustest, on käesoleva seletuskirja **lisana nr 1 koostatud RahaPTS tervikredaktsioon**, milles on jälgitavana esitatud kõik erinevates eelnõudes kavandatavad RahaPTS muudatused.

2. Eelnõu eesmärk

Seaduseelnõu peamiseks eesmärgiks on võtta üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. mai 2018 direktiiv (EL) 2018/843, nn AMLD V ning seeläbi tõhustada rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamist Eesti Vabariigis.

Selles kontekstis on oluline, et Eesti Vabariigil seisab ees *Financial Action Task Force*'i (edaspidi *FATF*) piirkondliku organisatsiooni Euroopa Nõukogu ekspertkomitee MONEYVAL viies hindamisvoor, mis tõenäoliselt leiab aset 2021. aastal ja viiakse läbi FATF-i 2013. aastal kinnitatud ja viimati 2019. aastal uuendatud metodoloogia⁵ alusel.

FATF'i ja MONEYVAL'i eesmärk on võidelda rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu. Sel eesmärgil on välja töötatud ühtsed standardid ja soovitused, mille järgimist liikmesriikide poolt kontrollitakse vastastikkuste hindamiste abil. Eeloleva hindamisvooru käigus annab MONEYVAL endapoolse 4-punkti skaalal antava hinnangu üheteistkümnele (11) efektiivsust käsitletavale tulemusnäitajale (*Immediate Outcome*, edaspidi *IO*) ning neljakümnele (40) tehnilist vastavust peegeldavale soovitusel.

Nõrk hindamistulemus toob hinnatava riigi jaoks kaasa nn ICRG (*International Co-operation Review Group*) protsessi langemise, mille raames peab riik hakkama raporteerima otse FATF'is, millega kaasneb rahvusvahelise üldsuse suurem negatiivne tähelepanu ning kõrgem administratiivne koormus. Selles protsessis tehakse riigile kordusülevaade, mille raames võetakse riigiga ühendust, vaadatakse veelgi põhjalikumalt kõiki võetud meetmeid ning hinnatakse nende piisavust. Kui FATF'i hinnangul pole võetud meetmed siiski olnud piisavalt kiired ja põhjalikud, lisatakse riik nn kõrge riskiga e koostööd mittetegevate riikide loetelusse, mis oluliselt raskendab majandustegevust kõigile vastavast riigist pärit isikutele ja ettevõtetele, kuna teised FATF-i ja selle piirkondlikesse organisatsioonidesse kuuluvad riigid peavad nende suhtes kohaldama vähemalt kõrgendatud hoolsusmeetmeid. Seetõttu tuleb ICRG protsessi langemist igal juhul vältida.

Kuigi MONEYVAL'i 2014. aastal läbi viidud neljanda hindamisvooru läbis Eesti märkimisväärse eduga⁶, tuleb arvesse võtta, et selle käigus hinnati üksnes vastavust tehnilistele soovitudele. Tulemusnäitajate (IO) kontseptsioon on uus ning arvestades hiljutisi Eestiga seotud rahapesuskandaale, tuleb Eestil teha olulisi jõupingutusi, saavutamaks

⁵ FATF Methodology for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT Systems (2013, updated in February 2019). Kättesaadav: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF%20Methodology%2022%20Feb%202013.pdf>.

⁶ <https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-executive-summary-anti-money-launder/168071600b>

tulemusnäitajatele hinnang, mis hoiaks ära ICRG protsessi sattumise⁷. Sealjuures ei piisa muudatustest õigusaktides, vaid üle tuleb vaadata ka rahapesuvastasele võitlusele pühendatud rahalised ja inimressursid.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

3.1 Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmine

Käesolevas alapunktis antakse ülevaade eelnõuga tehtavatest muudatustest, lähtudes muudetavate sätete numeratsioonist kehtivas RahaPTS-is. Kui selgitustes viidatakse direktiivi sätetele, on silmas peetud direktiivi (EL) 2015/849 konsolideeritud versiooni⁸, kui pole öeldud teisiti.

Paragrahv 1

Tehnilise täpsustusena jäetakse RahaPTS § 1 lõike 2 punktist 4 ära sõnad, mis kitsendavad tegelike kasusaajate info avaldamise kohustuse juriidilistele isikutele, kuna kooskõlas direktiivi artikliga 31 paneb eelnõu vastavad kohustused ka usaldushaldurile, usaldushaldus aga pole juriidiline isik. Usaldushalduse mõiste defineeritakse seaduse §-s 7¹.

Paragrahv 2

Esiteks jagatakse paragrahvi 2 lõike 1 punkti 4 muutmise ja uue punkti 4¹ kehtestamisega eraldi punktide alla isikud, kes vahendavad kinnisasja omandamisega seotud tehinguid ja isikud, kes vahendavad tehinguid, mis on seotud kinnisasja kasutusõigusega (nt üürile või rendile andmine). Muudatuse põhjuseks on asjaolu, et viimaste suhtes kuulub direktiiv kohaldamisele üksnes juhul, kui vahendatava kinnisvara kasutusõiguse eest tasutava summa väärtus on vähemalt 10 000 eurot kuus ning seadusega ei soovita rakendada direktiivist karmimaid nõudeid. Muudatuse sisuline mõju praktikas on väike, kuna eelduslikult tegelevad kinnisvara vahendamisega seotud isikud praktikas nii võõrandamis- kui üüritehingute vahendamisega. Siiski tähendab see, et keskendudes üksnes üüri- ja rendilepingute vahendamisele, on maakleril võimalik hoiduda kohustatud isiku staatusest ja sellega kaasnevatest kohustustest, kuni ühegi vahendatud lepingu väärtus ei ületa 10 000 eurot kuus.

Teiseks laiendatakse kohustatud isikute ringi isikutega, kes oma majandus- või kutsetegevuses ostavad, müüvad või vahendavad kunstiteoseid või ladustavad neid tolli vabatsoonis (lg 1 p 15) – kui neile sellega seoses tasutakse või nad tasuvad summa väärtusega vähemalt 10 000 eurot korraga või mitme omavahel seotud maksena kuni üheaastase perioodi jooksul. Sealjuures pole oluline, kas makse toimub sularahas või muul moel. Muudatusega võetakse üle Direktiivi artikli 2 lõike 1 alalõigu 3 punktid i ja j. Eelduslikult on sellest muudatusest mõjutatud eeskätt isikud, kes EMTAK koodiga 47783 tähistatud tegevusalal (Meenete, kunstiesemete ja -tarvete jaemüük spetsialiseeritud kauplustes), mille alla kuulub ka kunstigaleriide tegevus. Tolli vabatsoonid on Eestis loodud Muugal, Paldiskis ja Sillamäel ning kaupade vabatsoonis ladustamise teenust

⁷ ICRG protsessi toob kaasa olukord, milles riigil on:

- efektiivsuse vaatas keskmine (ME) või madal efektiivsus (LE) 9 või enama IO puhul, millest vähemalt 2 on LE reiting või
- 6 või enam LE reitingut.

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/Et/TXT/?uri=CELEX:02015L0849-20180709>

pakub 26 ettevõtet⁹. On teadmata, kui paljud neist võivad muuhulgas tegeleda kunstiteoste ladustamise või deponeerimisega.

Kolmandaks täiendatakse paragrahvi 2 lõikega 6, mis täpsustab, et käesoleva seaduse 9. peatükki, mis käsitleb tegelike kasusaajate andmete kogumise ja avaldamisega seotud kohustusi, kohaldatakse selles nimetatud isikutele sõltumata nende sularahakäibe suuruselt. Muudatus vastab nii V rahapesuvastase direktiivi kui juba kehtiva RahaPTS mõttele ja eesmärgile ja tähendab, et info oma tegelike kasusaajate kohta on kohustatud äriregistri juures avaldama ja ajakohasena hoidma **kõik** ettevõtjad, mittetulundusühingud ja sihtasutused – sh need, kes oma tegevuses ei ületa käesoleva paragrahvi lõigetes 1 või 3 toodud piirmäärasid ega ole kohustatud isikud RahaPTS § 3 mõistes.

Neljandaks täiendatakse paragrahvi 2 lõikega 7, millega õigusselguse huvides täpsustatakse, et käesolevas seaduses juriidilise isiku juhatuse liikme suhtes sätestatud kohaldatakse ka täis- ja usaldusühingu juhtima õigustatud osanikule, kuna sellist tüüpi äriühingutel juhatust puudub.

Paragrahv 3

Kehtetuks tunnistatakse paragrahvi 3 punktid 11–14, kuna riikliku taustaga isiku, tema pereliikme ja lähedase kaastöötaja mõisted avatakse uues paragrahvis 9¹. „Kohaliku riikliku taustaga isiku“ mõiste jäetakse seadusest välja, kuna direktiiv ei näe ette nende osas erisuste rakendamist (vastav kavatsus küll sisaldas AMLDV eelnõus, kuid sellest loobuti triloogide käigus).

Paragrahv 4

Lõike 1 punktist 3 eemaldatakse eelviimane „või“ kui grammatiliselt ebavajalik ja eksitav. Teadmine asjaolust, et vara on saadud kuritegelikust tegevusest või selles osalemisest on rahapesusüüteo kohustuslikuks elemendiks ühtmoodi iga lõike 1 punktides 1–3 nimetatud koosseisu puhul ning samuti ka nn Palermo konventsiooni¹⁰ artikli 6 kohaselt.

Paragrahv 6

Lõikes 2 tehakse tehniline parandus, millega kohustatud isikute hulka arvatakse ka „muu finantsteenuse“ osutaja Eestis registreeritud filiaal.

Paragrahv 7

Õigusselguse huvides asendatakse sõnad „korrespondentpank“ ja „respondentpank“ sõnadega „korrespondentasutus“ ja „respondentasutus“, kuna korrespondentsuhe võib toimida ka finantseerimisasutuste vahel, kes ei ole pangad.

Paragrahv 7¹

Kehtestatava paragrahviga defineeritakse usaldushalduse mõiste. Varasemalt on RahaPTS-is ja ka direktiivi tõlkes kasutatud terminit „usaldusfond“, mis aga on muutunud eksitavaks pärast seda, kui vastav termin defineeriti investeerimisfondide seaduse §-s 8 kui usaldusühingu vormis loodud investeerimisfond. Viimane on juriidiline isik, samas kui eeskätt *common law* riikides

⁹ <https://www.emta.ee/et/ariklient/toll-kaubavahetus/tolliload/vabatsoonid>

¹⁰ https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THEREO.pdf

levinud usaldushaldus (inglise keeles *trust*)¹¹ seda pole. Arvestades seda asjaolu ning usaldushaldust puudutava regulatsiooni varasemast suuremat ulatust seaduses (eeskätt tegelike kasusaajate andmete esitamist puudutavad muudatused), on mõistlik tuua seadusesse usaldushalduse definitsioon. Välislepingutes on varasemalt ka eestikeelse otsetõlkena kasutatud terminit „trust“¹²¹³, mida siiski ei peetud sobivaks, kuna tavakeeles tähistab see ettevõtete koondist.

Kuna Eesti õigus ei tunnusta usaldushalduse instituuti ning käesoleva muudatuse eesmärgiks pole seda olukorda muuta, defineeritakse usaldushaldus kui **seda tunnustava riigi õiguse alusel** loodud või tekkinud õigussuhe, mille kohaselt usaldushaldur (*trustee*) valitseb usaldushalduse looja (*settlor* või *trustor*) poolt eraldatud varakogumit oma nimel, kuid soodustatud isikute (*beneficiaries*) huvides või muu kindlaksmääratud eesmärgi kohaselt, kusjuures usaldushaldusesse antud vara ei loeta osaks usaldushalduri varast, ega rahuldata selle arvel võlausaldajate nõudeid usaldushalduri vastu. Definitsiooni koostamisel on aluseks võetud artikkel 2 1985. aasta 1. juuli Haagi konventsioonist usaldushaldust puudutava õiguse ja selle tunnustamise kohta¹⁴ ning „usaldushaldust tunnustavateks riikideks“ loetakse konventsiooni osalisriigid.

2019 aasta aprilli seisuga on konventsiooni osalisriikideks (*contracting party*) Ameerika Ühendriigid, Austraalia, Hiina Rahvavabariik (Hong Kongi puudutavas osas), Holland, Itaalia, Kanada, Küpros, Liechtenstein, Luxembourg, Malta, Monaco, Panama, Prantsusmaa, San Marino, Šveits ja Ühendatud Kuningriik¹⁵.

Vastavalt direktiivi artiklile 31, määravad liikmesriigid kindlaks tunnused, mille alusel otsustatakse, kas nende õiguses reguleeritud õiguslike üksuste struktuur või ülesanded sarnanevad usaldushalduse struktuuri või ülesannetega. Liikmesriigid teatavad Euroopa Komisjonile usaldushalduse ja sarnaste õiguslike üksuste või õigussuhete kategooriad¹⁶, tunnused, nimetused ja, kui see on kohaldatav, õigusliku aluse ning Euroopa Komisjon avaldab nende koondloetelu 10. septembriks 2019. Eesti on Euroopa Komisjonile teatanud, et meie õiguses puuduvad õiguslikud üksused, mille struktuur ja ülesanded sarnanevad usaldushalduse omale piisavalt, et nende suhtes kuuluks kohaldamisele direktiivi artikkel 31.

Suure tõenäosusega tuleb käesolevat paragrahvi pärast nimetatud koondloetelu avaldamist selle alusel täiendada, et see hõlmaks ka kõiki selles nimetatud üksusi ja õigussuhteid.

Sättega täpsustatakse ka, et käesoleva seadusega ette nähtud usaldushaldust puudutavate andmete esitamisel puuduvad muud õiguslikud tagajärjed, kui need, mida näeb ette käesolev seadus (st vastutus valeandmete esitamise eest vastavalt §-le 95).

Paragrahv 8

Tehniline muudatus tulenevalt „usaldushalduse“ termini sissetoomisest seadusesse.

¹¹ Erinevad allikad selgitavad terminit *trust* kui *legal arrangement* või *fiduciary relationship*.

¹² <https://www.riigiteataja.ee/akt/229062014002>

¹³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/237190>

¹⁴ <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=59>

¹⁵ <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=59>

¹⁶ Nt UK maksuõiguses eristatakse seitset peamist trustide kategooriat (*bare trusts, interest in possession trusts, discretionary trusts, accumulation trusts, mixed trusts, settlor-interested trusts, non-resident trusts*): <https://www.gov.uk/trusts-taxes/types-of-trust>

Paragrahv 9

Käesolev paragrahv määratleb „tegeliku kasusaaja“ mõiste, mis esmakordselt defineeriti Eesti õiguses 2007. aastal vastu võetud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusega. Nn neljanda rahapesuvastase direktiivi ülevõtmiseks 2017. aastal vastu võetud uues rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses täiendati ulatuslikult ka „tegeliku kasusaaja“ definitsiooni, millega seoses on käesolevaks hetkeks ilmnenud mitmed probleemid.

Esiteks, kehtiva RahaPTS § 9 lõike 1 kohaselt on tegelik kasusaaja: „füüsiline isik, kes teeb oma mõju ära kasutades tehingu või toimingu või omab muul viisil kontrolli tehingu, toimingu või teise isiku üle **JA** kelle huvides, kasuks või arvel tehing või toiming tehakse“.

Samas, direktiivi kohaselt on tegelik kasusaaja „füüsiline isik (füüsilised isikud), kes on kliendi lõplik omanik (lõplikud omanikud) või kes teda lõplikult kontrollib (kontrollivad), **JA/VÕI** füüsiline isik (füüsilised isikud), kelle nimel tehing või toiming tehakse“. Ka vastav FATF juhend¹⁷ rõhutab: „Another essential element to the FATF definition of beneficial owner is that it includes natural persons on whose behalf a transaction is being conducted, **even where that person does not have actual or legal ownership or control over the customer.**“

Seega ei nõua direktiiv ega FATF soovitused mõlema tingimuse täidetust, vaid, vastupidi, rõhutatakse asjaolu, et need ei pruugi esineda samaaegselt. Kehtiv definitsioon koosmõjus terminiga „tegelik kasusaaja“ on põhjustanud rahulolematust mh ka usuliste ühenduste ja mittetulundusühingute seas, milliste „tegelikud kasusaajad“ vastavatest ühingutest reeglina isiklikku kasu ei saa.

Seetõttu sõnastatakse ümber § 9 lõiked 1 ja 2. Lõikes 1 asendatakse sõna **ja** sõnaga **või**. Defineerimata termini „kontroll“ asemel kasutatakse terminit „valitsev mõju“, mis on defineeritud raamatupidamise seaduse §-s 27. Sellega seoses tunnistatakse kehtetuks **lõige 8** kui ebavajalik, kuna vormel „muul viisil kontrollimine“ ei vaja enam selgitamist.

Tegeliku kasusaaja tuvastamisel on oluline tähelepanu pöörata ka asjaolule, et kooskõlas direktiiviga ning FATF soovitusel nr 10¹⁸ nõuab seadus tegeliku kasusaaja tuvastamist alati, st ka juhul, kui kliendiks või juhutehingu tegijaks on mitte juriidiline vaid füüsiline isik. Kuna füüsiline isik ise ei saa olla kellegi teise omandis või raamatupidamise seaduse mõistes valitseva mõju all (kavandatav § 9 lg 1 p 1), tuleb kohustatud isikul vastava hoolsusmeetme rakendamiseks füüsilise isiku suhtes välja selgitada, kas füüsiline isik soovib ärisuhet luua või juhutehingut teha kellegi teise „huvides, kasuks või arvel“ (kavandatav § 9 lg 1 p 2).

Lõikes 2 jäetakse lihtsustamise eesmärgil ära viide lõpliku kontrolli teostamisele, mis asjatult kordab lõike 1 punktis 1 toodut.

Teiseks, kehtiva RahaPTS § 9 lõike 3 kohaselt on „*kaudne omamine kontrolli teostamise viis, mille puhul omab äriühingus 25 protsendi suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25 protsendi suurust omandiõigust äriühing, mis on füüsilise isiku kontrolli all, või mitu äriühingut, mis on sama füüsilise isiku kontrolli all.*“. Selle sätte grammatilisel tõlgendamisel ei tohtinuks isiku omandiosa suuruse arvutamisel arvesse võtta tema osalusi ettevõtjates, **mis ei ole tema kontrolli all, st kus tal puudub valitsev mõju**. Taoline lähenemine pole kooskõlas direktiivi

¹⁷ <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Guidance-transparency-beneficial-ownership.pdf>

¹⁸ <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>

mõtte ega FATF juhenditega, avades võimaluse tegeliku kasusaaja staatusega manipuleerimiseks ettevõtja omandistruktuuri muutmise kaudu. Seetõttu muudetakse ka lõigete 2 ja 3 sõnastust nii, et oleks üheselt mõistetav, et äriühingute puhul tuleb tegeliku kasusaaja staatuse määramisel arvesse võtta isiku kõik otsesed ja kaudsed osalused. Samuti andis lõige 3 mõistele „kontroll“ üldtunnustatust (valitsev mõju) teistsuguse tähenduse, mis tekitab seaduse rakendamisel täiendavat segadust. Ehkki direktiivi kohaselt on mõiste „kontroll“ selline sisustamine lubatud, pole see selgelt otstarbekas, mistõttu 25% suurune piirmäär esitatakse lõikes 2 ning lõikest 3 jäetakse välja viited „kontrolli teostamisele“.

Kolmandaks, kehtiva RahaPTS § 9 lõike 4 kohaselt: „*Kui pärast kõikvõimalike tuvastusmeetodite ammendumist ei ole käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud isikut võimalik kindlaks teha ja puudub ka kahtlus, et selline isik siiski eksisteerib, või juhul, kui on kahtlus, kas kindlaks tehtud isik on tegelik kasusaaja, käsitatakse tegeliku kasusaajana sellist füüsilist isikut, kes on kõrgema juhtorgani liige.*“ Paraku on defineerimata direktiivist pärinev mõiste „kõrgema juhtorgani liige“ (*senior managing official*). Näiteks aktsiaseltsi puhul on semantiliselt lähim aktsionär, kuna äriseadustiku § 290 kohaselt on aktsiaseltsi „kõrgeim juhtorgan“ aktsionäride üldkoosolek.

Direktiivi kohaselt hõlmab mõiste *senior management* „juhte või töötajaid, kellel on piisavalt teadmisi kohustatud isiku riskidest seoses rahapesuga ja terrorismi rahastamisega ning piisav volitus riske mõjutavate otsuste tegemiseks, kuid kes ei pea olema direktorite nõukogu liikmed“. Ka FATF annab sellele mõistele oma tegelikke kasusaajaid käsitlevas juhendis (33. p. e–f) väga avara tõlgenduse, öeldes, et tegu võib olla nii strateegiliste kui igapäevaste juhtimisotsuste eest vastutavate isikutega. Selliselt määratud „kõrgema juhtorgani liikmete“ ring võib seega olla äärmiselt lai, eriti mõnda suuremasse kontserni kuuluva tütarettevõtja puhul. Viimasest asjaolust hoolimata (või just selle tõttu?) ei nõua vastavushindamisel kasutatav FATF metodoloogia¹⁹ (10.10 c) neist igäühe tuvastamist, vaid võimaldab sellisel juhul tegeliku kasusaajana käsitada ühtainust füüsilist isikut.

Võttes arvesse direktiivi nõuet, et kohustatud isikud annaksid teada kõigist lahknevustest registrile esitatud ja neile kättesaadava tegelikke kasusaajaid puudutava info vahel ning selle nõude ülevõtmiseks loodavat hoiatusmärke tegemise menetlust, peavad eelnõu koostajad oluliseks „kõrgema juhtorgani liikme“ mõiste võimalikult täpset määratlemist.

Sel eesmärgil viidatakse lõikes 4 edaspidi juhatuse ja nõukogu liikmetele. Lõikest 4 ei selgunud ka üheselt, kas selles on silmas peetud ettevõtja enese kõrgemat juhtorganit, ettevõtja emaettevõtja kõrgemat juhtorganit või kogu kontserni emaettevõtja kõrgemat juhtorganit. „Lõpliku“ kontrolli teostamine viitab siiski viimasele variandile ning selle täpsustamiseks täiendatakse paragrahvi lõikega 4¹.

Neljandaks, lõige 5 „*Kohustatud isik registreerib ja säilitab teabe kõikide toimingute kohta, mida tehti selleks, et tegelik kasusaaja käesoleva paragrahvi lõigete 2 ja 4 alusel tuvastada.*“ pole osa tegeliku kasusaaja mõistest ning asetseb seega seaduse ülesehituse mõistes vales kohas. Lõige 5 tunnistatakse kehtetuks ja vastav kohustus kehtestatakse § 46 lõike 2 punktina 2².

Viidendaks, lõige 9, mille kohaselt käesolevat paragrahvi ei kohaldata:

¹⁹ <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF%20Methodology%2022%20Feb%202013.pdf>

„1) reguleeritud turul noteeritud äriühingule, millele kohaldatakse Euroopa Liidu õigusega kooskõlas olevaid avalikustamisnõudeid või samaväärseid rahvusvahelisi standardeid, millega tagatakse omanikke käsitleva teabe piisav läbipaistvus;

2) korteriomandi- ja korteriühistuseaduses sätestatud korteriühistule;

3) hooneühistuseaduses sätestatud hooneühistule.“

on ülemäärane ja eksitav. Ehkki loetletud isikud on, vastavalt § 76 lõikele 3, tõepoolest vabastatud kohustusest oma tegelike kasusaajate kohta äriregistrile infot esitada, sätestatakse käesolevas paragrahvis tegeliku kasusaaja definitsioon, mis on olemuselt universaalne ja kohaldub seega ka neile. Lõige 9 tunnistatakse seetõttu kehtetuks (vabastus info esitamise kohustusest säilib).

Lõpetuseks täiendatakse paragrahvi **lõikega 4²** ja **lõiget 6** punktiga 5, võtmaks üle direktiivi artikli 3 lõike 6 punkt b. Lõige 4² käsitleb olukorda, kus lõike 2 kohaselt leitud isik on usaldushaldur ning Eesti äriühingu emattevõtte aktsiad või osad kuuluvad usaldushaldusesse antud vara hulka.

Paragrahv 9¹

Kehtestatava paragrahviga defineeritakse uuesti „riikliku taustaga isiku“ mõiste, kuna selle sisustamist on V rahapesuvastase direktiiviga täpsustatud. Nagu varemgi, on see „*füüsiline isik, kes täidab või on täitnud avaliku võimu olulisi ülesandeid*“ ning direktiiv annab endiselt ka loetelu ametikohtadest, mille täitjaid tuleb igal juhul pidada avaliku võimu olulisi ülesannete täitjaks. Sealjuures on lõiked 1 kuni 3 universaalsed ja võetakse aluseks riikliku taustaga isikute määramisel kogu maailma piires, mistõttu isiku täpne ametinimetus konkreetses riigis võib olla mõnevõrra erinev. Näiteks lõike 2 punkt 6 („riigikontrolör“) on direktiivi kohaselt „riigikontrolliasutuse nõukogu liige“ („member of court of auditors“).

Sellele lisaks peab iga liikmesriik aga koostama ja ajakohasena hoidma täpsema loetelu, mis näitaks, milliseid konkreetseid ametikohti selles riigis tuleks lugeda „avaliku võimu olulisi ülesandeid“ täitvateks ja nõudma sama ka oma territooriumil paiknevate akrediteeritud rahvusvahelistelt organisatsioonidelt. Nimetatud loetelud saadetakse Euroopa Komisjonile, kes lisab sellele loetelu vastavaist ametikohtadest Euroopa Liidu institutsioonide ja asutuste lõikes ja korraldab nii sündinud lõpliku koondloetelu avalikustamise.

Eelnõu kohaselt kehtestatakse Eestis vastav riigisisene loetelu rahandusministri määrusega (lõige 5), mille eelnõu on käesoleva seletuskirja lisaks nr 3 Rahandusministeerium hangib ka Eesti Vabariigis akrediteeritud rahvusvahelistelt organisatsioonidelt²⁰ vastavad loetelud ja edastab need Euroopa Komisjonile.

Seega tuleb riikliku taustaga isiku staatuse kontrollimisel edaspidi kindlaks määrata:

- a) kas isik on täitnud mõnda ametikohta paragrahvi lõikes 4 viidatud koondloetelus ja
- b) kas isik on täitnud mõnda lõigetes 2–3 toodud kirjeldusele vastavat ametikohta kolmandas riigis.

Riikliku taustaga isiku pereliikme ja lähedase kaastöötaja definitsioone (lõiked 7 ja 8) varasemaga võrreldes sisuliselt ei muudeta.

²⁰ <https://vm.ee/et/eesti-rahvusvaheliste-organisatsioonide-andmekogu>

„Kohaliku riikliku taustaga isiku“ mõiste jäetakse seadusest välja, kuna direktiiv ei näe ette nende osas erisuste rakendamist (vastav kavatsus küll sisaldus AMLDV eelnõus, kuid sellest loobuti triloogide käigus). Sellega seoses tunnistatakse kehtetuks ka seaduse § 3 punkt 12 ja § 41 lõige 4 ning muudetakse § 14 lõike 1 punkti 5 ja § 36 lõike 2 punkti 2.

Riikliku taustaga isiku staatus on põhimõtteliselt aegumatu, mida peegeldab ka vastav osa definitsioonis: „täidab või on täitnud“. FATF on oma juhendis riikliku taustaga isikute kohta²¹ esile toonud, et isikute suhtes, kes enam avaliku võimu olulisi ülesandeid ei täida, tuleks kohaldada riskipõhist lähenemist ja mitte ette kindlaks määratud „aegumistähtaegu“. Sellest põhimõttest lähtub ka kehtiv RahaPTS § 41 lg 3, mille kohaselt tuleb asjakohaseid ja riskitundlikkusest lähtuvaid meetmeid rakendada seni, kuni on kindel, et riikliku taustaga isikutele omaseid riske kõnealuse isiku puhul enam ei esine, kuid igal juhul vähemalt 12 kuud pärast seda, kui isik enam ei täida vastavat ametikohta.

Paragrahv 10

Seoses muudatustega §-s 31, mille kohaselt e-residentsust iseeneses ei käsitleta enam riski suurendava asjaoluna (st et teisest Euroopa Liidu riigist pärit e-residenti ei tule tingimata käsitleda kõrgema riskiga isikuna, kui teist samast riigist pärinevat isikut, kes aga pole e-residentsust omandanud), jäetakse viide e-residentidele välja ka käesoleva paragrahvi lõikest 4.

Paragrahv 14

Lõike 1 punktist 5 jäetakse välja sõnad „või kohaliku riikliku taustaga isikuga“. Vastav mõiste jäetakse seadusest välja, kuna direktiiv ei näe ette nende osas erisuste rakendamist (vastav kavatsus sisaldus küll AMLDV eelnõus, kuid sellest loobuti triloogide käigus).

Paragrahv 16

Käesolev säte on rahapesu tõkestamise praktilisest aspektist olulise tähtsusega, kuna hoolsusmeetmete rakendamine kohustatud isikute poolt on esmaseks rahapesuvastaseks kaitseliiniks. Eelnõu ettevalmistamise käigus on mitmed kohustatud isikute esindajad turuosaliste nõukojade vahendusel juhtinud tähelepanu asjaolule, et kehtiv õigus piirab ülemääraselt nende võimalusi teha koostööd ja vahetada teavet, mida igaüks neist on ometi kohustatud käesoleva seaduse vahendusel koguma, samuti hoiatada üksteist rahapesu või terrorismi rahastamise kõrgendatud riske kandvate asjaolude eest.

Seega pole korrektselt lahendatud kohustatud isikute vaheline koostöö ning tavaline on olukord, kus üks kohustatud isik keeldub teise kohustatud isikuga info jagamisest, viidates näiteks pangasaladuse või ametisaladuse hoidmise kohustusele. Näiteks notariaadiseaduse § 3 lõike 2 alusel on notaril võimalik anda andmeid oma ametitoimingute kohta ainult neile isikutele, kelle ülesandel või kelle suhtes ametitoimingud tehti, nende esindajatele, kohtule või kohtumääruse alusel uurimisorganitele. Kirjeldatud kohustusest on notar vabastatud vaid RahaPTS § 52 lõike 3 alusel ametitegevusega seotud andmete ja dokumentide väljastamisel rahapesu andmebüroole sellekohase ettekirjutuse alusel või teatamiskohustuse täitmisel. Krediidiasutuste seaduse § 88 lõike 5¹ kohaselt võib krediidiasutus ainult kirjalikus või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis esitatud järelepärimise vastusena avaldada pangasaladuse krediidiasutusega samasse konsolideerimisgruppi kuuluvale ettevõtjale, kes vajab pangasaladuseks olevaid andmeid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses sätestatud hoolsusmeetmete

²¹ <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/Guidance-PEP-Rec12-22.pdf>

kohaldamiseks. Õigusselguse puudumine toob paraku kaasa selle, et kliendid peavad kohustatud isikutele esitama analoogseid andmeid korduvalt, millega kaasneb täiendav halduskoormus ja kulud.

Kohustatud isikute omavahelise koostöövõime ning rahapesu tõkestamise efektiivsuse parandamiseks täiendatakse paragrahvi **lõikega 2**, mille kohaselt võivad kõik kohustatud isikud omavahel vahetada teavet, mida üks neist vajab ja teine on hankinud käesolevast seaduse § 20 lõike 1 punktidest 3 või 5 tuleneva hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse täitmiseks, järgides käesolevas seaduses sätestatud piiranguid ja hea usu põhimõtet, kuid sõltumata üheski muus seaduses sätestatud panga-, ameti-, kutse-, või muu saladuse hoidmise kohustusest või info jagamise piirangust. Nimetatud hoolsusmeetmed käsitlevad isiku tegeliku kasusaaja tuvastamist ning teabe hankimist asjaolu kohta, kas tegu on riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või lähedaseks kaastöötajaga. Tegelikke kasusaajaid ning isikute riiklikku tausta puudutav teave on oma iseloomult avalik, mistõttu ei saa selle suhtes esineda ootust privaatsusele. „Käesolevas seaduses sätestatud piirangud“ viitavad selles kontekstis kohustusele hoida konfidentsiaalsena asjaolu, et isiku suhtes on esitatud teade rahapesu andmebüroole (RahaPTS §51).

Analoogiliselt RahaPTS §-ga 49 sätestab **lõige 4** info jagamise õiguse erandi tulenevalt kaitsja/advokaadi konfidentsiaalsuskohustusest, mis omakorda tuleneb inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni²² artiklis 6 toodud õigusest õiglasele kohtumenetlusele.

Paragrahv 19

Paragrahvi täiendatakse **lõigetega 2¹–2³**, kuna nii mittetulundusühingutele ja sihtasutustele, kinnisvara kasutusõigusega seotud tehingute vahendajatele kui kunstiteostega kauplejatele kehtib hoolsusmeetmete rakendamise kohustus siis ja üksnes siis, kui nad ületavad oma tegevuses piirmäärasid, mis aga erinevad lõike 1 punktis 2 toodust.

Paragrahvi 19 **lõige 4** tunnistatakse kehtetuks kui ebatäpne ja asendatakse § 25 lõikega 1¹. Kehtiva sõnastuse kohaselt nõuab see makseteenuse pakkujalt kliendi „isikusamasuse tuvastamist“ iga rahaülekande puhul, mis ületab 1000 eurot; st et väiksema ülekande saaks teha saatja isikut tuvastamata. Selline säte ei lähe kooskõlla § 25 lõikes 1 sätestatud kohustusega, kus krediidi- ja finantseerimisasutustele on pandud kohustus isikusamasus tuvastada kõikide tehingute puhul. Makseteenuse pakkujatel ei ole tuvastatud teistest krediidi- ja finantseerimisasutustest madalamat riski, mis põhjendaks nende tegevusele madalamate rahapesu ja terrorismi rahastamise nõuete seadmise. Direktiivi artikli 11 punkti b alapunkti ii kohaselt on 1000 eurost suuremate tehingute puhul nõutav „hoolsusmeetmete kohaldamine“, mis on ulatuslikum „isikusamasuse tuvastamise“ nõudest.

Lõikest 5 jäetakse välja sõnad „iga kord“, kuna need on praktikas segadust tekitanud. RahaPTS § 19 lõike 1 punkt 2 sätestab, et tehingu juhuti tegemisel tuleb hoolsusmeetmeid kohaldada, kui tehingu väärtus on üle 15 000 euro. Kehtiva lõike 5 järgi võib aga aru saada, et näiteks tegeliku kasusaaja peab tuvastama sõltumata tehingu väärtusest („iga kord“). Lõike 5 mõtteks on aga, et juhul kui hoolsusmeetmeid (v.a ärisuhte seire) tuleb kohaldada, tuleb seda teha enne tehingu tegemist või ärisuhte loomist (mitte tagantjärele). Sellest nõudest loob omakorda erandi § 30 lg 2.

²² <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>

Paragrahvi täiendatakse **lõikega 5¹**, mis sätestab, et audiitor, kes teostab kliendi majandusaasta aruande auditit või ülevaatus, ei pea kliendi tegelikke kasusaajaid välja selgitama enne lepingu sõlmimist, vaid teeb seda vastava teenuse osutamise käigus. Sealjuures vaatab audiitor läbi andmed ja dokumendid, mille põhjal klient on oma tegeliku kasusaaja tuvastanud ja veendub, et klient on nende andmete põhjal teinud õiged järeldused oma tegeliku kasusaaja isiku kohta ja esitanud äriregistrile korrektsed andmed.

Kui audiitor tuvastab, et kliendi kogutud andmed pole tegeliku kasusaaja isiku kohta järelduste tegemiseks piisavad või et klient on kogutud andmete põhjal teinud valesid järeldusi, käitub ta lähtuvalt käesoleva seaduse § 20 lõikest 2³ või § 42 lõikest 8.

Auditi või ülevaatus kohustus on vaid ~5% Eesti ettevõtjatest, ent samas on sellega kaetud ~85% kõigi Eesti ettevõtjate varadest. Et audiitoril on kohustatud isikuna igal juhul vajadus välja selgitada kliendi tegelik kasusaaja, võimaldab selle protseduuri ühildamine auditi või ülevaatuslega parandada tegelike kasusaajate kohta äriregistris hoitava teabe kvaliteeti ilma halduskoormust olulisel määral tõstmata.

Paragrahv 20

MONEYVAL on oma 4. hindamisvooru lõppraportis Eestile ette heitnud, et käesolevas seaduses puudub kohustatud isikute jaoks selge nõue välja selgitada, kas nende klient tegutseb mõne teise isiku nimel²³. Kuna puudus on oluline, täiendatakse käesoleva paragrahvi **lõiget 2** selle kõrvaldamiseks vastava nõudega.

Paragrahvi täiendatakse **lõikega 2¹**, millega võetakse üle direktiivi artikli 14 lõige 1:

Kui astutakse uude ärisuhtesse sellise äriühingu, muu juriidilise isiku, usaldusfondi või sellise õigusliku üksusega, millel on usaldusfondiga sarnane struktuur või ülesanded („sarnane õiguslik üksus“), mille tegelikult kasu saavaid omanikke käsitlev teave tuleb artikli 30 või 31 kohaselt registreerida, peavad kohustatud isikud saama registreerimistõendi või registri väljavõtte.

See tähendab, et kohustatud isikutel tuleb kontrollida, et nende kliendid oleksid oma tegelike kasusaajate info nende asukohariigi seaduste kohaselt registreerinud, vajadusel nõudes kliendilt vastava registri väljavõtte esitamist. Eestis registreeritud juriidilised isikud peavad avaldama oma tegelike kasusaajate info äriregistri infosüsteemis vastavalt RahaPTS §-dele 76 jj. Rahapesu andmebüroo avalikustab ja hoiab ajakohasena loetelu riikidest, mille õiguse kohaselt tuleb tegeliku kasusaaja info registreerida. Eelnõu koostajale teadaolevalt pole ükski Euroopa Majanduspiirkonna väline riik käesoleva eelnõu esitamise hetkeks tegelike kasusaajate andmete riigile esitamise või registreerimise kohustust kehtestanud.

Lõikes 2¹ sätestatud hoolsusmeetme rakendamiseks olemasolevatele klientidele antakse vastavalt rakendussättele §-s 100¹ aega üks aasta arvates käesoleva eelnõu jõustumisest. Klientidega, kel on tegelike kasusaajate info avaldamise kohustus (so Euroopa Liidu riikides registreeritud juriidilised isikud), kuid kelle kohta vastavat registreerimistõendit või registri väljavõtet hankida ei õnnestu, tuleks ärisuhe lõpetada vastavalt §-le 43.

Nimetatud muudatus on väga oluline äriregistri infosüsteemis avaldatava tegelike kasusaajate info täielikkuse ja kvaliteedi aspektist. Kuigi tegelike kasusaajate info esitamise kohustus

²³ Deficiency: No clear requirement to determine whether the customer is acting on behalf of another person.

jõustus oktoobris 2018, pole 2019. aasta juuliks ligikaudu ¼ isikutest (~61 000 isikut), kel on informatsiooni esitamise kohustus, seda veel teinud.

Kuivõrd Eesti juriidiliste isikute tegelike kasusaajate andmeid ja nende ajalugu säilitatakse äriregistri juures viis aastat pärast juriidilise isiku registrist kustutamist, ei pea kohustatud isikud kooskõlas käesoleva eelnõuga kehtestatava §-i 47 lõike 1¹ punktiga 2 säilitama koopiad äriregistri väljavõtetest, vaid piisab kontrollimisest, et klient on oma tegeliku kasusaaja andmed esitanud ja need langevad kokku kohustatud isikule esitatud andmetega.

Sätet täiendatakse **lõikega 2²**, mis on vajalik võtmaks üle direktiivi artikli 30 lõiget 4:

Liikmesriigid nõuavad, et lõikes 3 osutatud keskregistris hoitav teave [tegelike kasusaajate kohta] oleks piisav, täpne ja ajakohastatud, ning kehtestavad selleks vajalikud mehhanismid. Sellised mehhanismid sisaldavad nõuet, et kohustatud isikud ja kohasel juhul pädevad asutused niivõrd, kuivõrd see nõue ei takista nende ülesannete täitmist, annaksid teada kõigist lahknevustest, mille nad leiavad keskregistris oleva tegelikult kasu saavaid omanikke käsitleva teabe ja nendele kättesaadava tegelikult kasu saavaid omanikke käsitleva teabe vahel. Teatatud lahknevuste korral tagavad liikmesriigid, et võetakse asjakohaseid meetmeid lahknevuste õigeaegseks lahendamiseks ning et kohasel juhul tehakse seniks keskregistrisse vastav märge.

Kui kohustatud isikule saavad tegeliku kasusaaja tuvastamisel teatavaks andmed, mis lahknevad andmetest, mida klient või juhuti tehtavas tehingus osalev isik on äriregistri juures avaldanud, teeb kohustatud isik äriregistri juures avaldatud andmete juurde hoiatusmärke. Hoiatusmärke tehakse vastava kasutajaliidese kaudu ning selle sisu avab täpsemalt kehtestatav § 78¹. Hoiatusmärke tegemine pole vajalik, kui klient pole äriregistri juures tegeliku kasusaaja infot üldse avaldanud; sellisel juhul välistab lõige 2¹ koosmõjus §-ga 42 ärisuhte loomise, samuti pole ohtu, et teine kohustatud isik eksikombel valedetele andmetele tugineks.

Võimaldamaks hoiatusmärke tegemist vajab äriregistri kasutajaliides täiendavaid arendusi, mistõttu on §-i 100¹ lõikega 2 seatud hoiatusmärke tegemise nõudele eraldi rakendustähtaeg.

Lõige 2³ täpsustab, et hoiatusmärke tegemise kohustust ei ole kliendi majandusaasta aruande auditit või ülevaastust teostaval audiitoril, kui klient kõrvaldab lahknevuse auditi arvamuse või ülevaastuse kokkuvõtte allkirjastamise ajaks.

Lisaks laiendatakse **lõikes 5** nimetatud dokumentide ja teabe andmise kohustust selliselt, et see kehtiks kõigi käesolevas seaduses nimetatud hoolsusmeetmete raames.

Paragrahv 21

Vastavalt Eesti Pangaliidu ettepanekule tunnistatakse kehtetuks **lõike 2** teine lause, eraldamaks seaduses loogiliselt andmete kontrollimist ja dokumentide säilitamist reguleerivad sätted. Toomaks selgelt välja juhud, millal isikusamasuse tuvastamise ja kontrollimise aluseks olevaid andmeid säilitama ei pea, täiendatakse seaduse §-i 47 lõikega 1¹.

Paragrahvi täiendatakse **lõikega 5**, mis võimaldab piiratud teovõimega, sh alaealiste isikute osas jätkata Eestis tegutsevate pankade senist praktikat.

Üldreeglina nõuab lõige 3, et isik tuleb tuvastada originaaldokumendi alusel või – kui originaaldokumenti pole võimalik näha – vähemalt kahest usaldusväärsest ja sõltumatust

allikast pärit teavet kasutades (kuna taoline olukord on iseenesest ebaharilik ja viitab kõrgendatud riskile).

Selle reegli kohaselt peaks ka piiratud teovõimega isikute tuvastamine toimuma samadel alustel nii esindaja kui esindatava suhtes, st kas vahetult füüsiliselt kohal viibides, videotuvastuse vahendusel või elektrooniliselt kahe allika kaudu. Kahe allika kasutamine sünnitõendi osas on problemaatiline, sest sellisel juhul lapse osas usaldusteenust ei saa kasutada ja allikaid on ainult üks, so rahvastikuregister.

Taoline lähenemine on ebamõistlik ja mittevajalik. Lõige 5 võimaldab alaealisele kontode avamist vastavalt väljakujunenud praktikale, kus alaealise isikusamasus tuvastatakse tema esindaja ütluste alusel, kontrollides andmeid sünnitõendi või isikut tõendava dokumendi põhjal.

Paragrahv 24

Lõigetes 1 ja 2 parandatakse sisemise viitamise viga selliselt, et need võimaldaksid kohustatud isikutel tugineda teise isiku kogutud andmetele ja dokumentidele või vastava kohustuse täitmise edasi anda ka riikliku taustaga isikuid puudutava teabe kogumise osas.

Paragrahv 25

Paragrahvi pealkirja muudetakse, võtmaks arvesse, et selles reguleeritakse edaspidi ka virtuaalvääringu teenuse pakkuja kohaldatavate hoolsusmeetmete erisusi.

Lõige 1¹ asendab sisult kehtetuks tunnistatava § 19 lõike 4. Lõike 1 kohaselt peavad krediidi- ja finantseerimisasutused tuvastama tehingupoolte isikusamasuse kõikide tehingute puhul, lõige 1¹ näeb ette, et 1000 eurost suuremate tehingute puhul tuleb kohaldada ka muid hoolsusmeetmeid. Vastav nõue tuleneb direktiivi artikli 11 punkti b alapunktist ii).

Lõikega 1² leevendatakse mõnevõrra valuutavahetusteenusele kehtivaid nõudeid. Nõue tuvastada ja kontrollida ka suhteliselt väikeste summade vahetaja isikusamasus pole proportsionaalne kaasnevate rahapesuriskidega.

Lõiget 2 täiendatakse keeluga avada anonüümset hoiulaegast, millega võetakse üle direktiivi artikli 10 lõike 1 muudatus.

Lõigetes 3 ja 4 parandatakse sisemise viitamise viga selliselt, et need nõuavad Eesti Pangalt ka riikliku taustaga isikuid puudutavate hoolsusmeetmete rakendamist.

Paragrahv 27

Lõikes 2 parandatakse sisemise viitamise viga selliselt, et see nõuab krediidiasutuselt ka riikliku taustaga isikuid puudutavate hoolsusmeetmete rakendamist.

Paragrahv 29

Lõigetes 1 ja 2 parandatakse sisemise viitamise viga selliselt, et need nõuavad mittetulundusühingutelt ja sihtasutustelt ka riikliku taustaga isikuid puudutavate hoolsusmeetmete rakendamist.

Paragrahv 31

Lõigete 1 ja 2 ebaõnnestunud sõnastus muudetakse, et oleks selgemini arusaadav, millistel juhtudel toob hoolsusmeetmete kohaldamine kliendiga samas kohas viibimata kaasa nõude isikusamasuse tuvastamiseks lõike 6 alusel kehtestatud määruse kohaselt, kusjuures vastavalt tuleb muuta ka nimetatud määrust. Vastavalt parandatakse viide **lõikes 7**. Ühtlasi muudetakse regulatsiooni selliselt, et e-residentsust iseenesest ei käsitleta enam täiendava riskifaktorina, st et Euroopa Majanduspiirkonnast pärit isiku suhtes, kes on hankinud e-residentsuse, pole vaja kohaldada rangemaid meetmeid, kui samast pärit isiku suhtes, kes seda teinud ei ole.

Lõiget 5 laiendatakse nii, et krediidi- või finantseerimisasutus saaks kõikidel juhtudel kontrollida, et ekraani taga istub sama (näoga) isik, kelle koodidega toimub digitaalne isikutuvastus. Seetõttu on vaja, et isikut tõendavate dokumentide andmekogusse kantud andmete kasutamise õigus oleks laiem ja mitte piiratud vaid e-residentidega.

Paragrahv 36

Lõike 2 punktist 2 eemaldatakse viide „kohaliku riikliku taustaga isikule“. Vastav mõiste jäetakse seadusest välja, kuna direktiiv ei näe ette nende osas erisuste rakendamist (vastav kavatsus sisaldus küll V rahapesuvastase direktiivi eelnõus, kuid triloogide käigus sellest loobuti).

Paragrahv 37

Lõigetes 2 ja 3 toodud loetelu „suuremale riskile viitavaist asjaoludest“ täiendatakse, võtmaks üle direktiivi lisa III punkti 1) täiendust, mille kohaselt tuleb selliselt käsitleda ka olukordi, kus „*klient on kolmanda riigi kodanik, kes taotleb liikmesriigis elamisõigust või kodakondsust kapitalisiirete, vara või riigivõlakirjade ostmise või selles liikmesriigis tegutsevasse äriühingusse investeerimise eest.*“ ning tehinguid,

„mis on seotud nafta, relvade, väärismetallide, tubakatoodete, kultuuriväärtuste ja muude arheoloogilise, ajaloolise, kultuurilise või usulise tähtsusega või haruldase teadusliku väärtusega esemetega ning elevandiluu ja kaitstud liikidega“.

Eesti kodakondsuse seadus ei näe ette viidatud alustel kodakondsuse andmist, ent välismaalaste seaduse §-d 192 ja 197³ näevad ette tähtajalise elamisloa andmise alused, mille juures on eeltingimuseks Eestisse investeringute tegemine.

Lõike 3 punkti 8 kontekstis tuleb „kaitstud liikidena“ käsitleda CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora²⁴) lisades 1 kuni 3 toodud liikidesse kuuluvaid loomi ja taimi, kas elus või surnud, ning nende kergesti äratuntavaid osi.

Käesolevas paragrahvis toodud asjaolude esinemisel tuleb hoolsusmeetmeid rakendada tugevdatud korras, mis aga ei tähenda, et taoliste klientide teenindamisest või tehingute teostamisest tuleks üldse hoiduda. Meetme tugevdamise viisi valib kohustatud isik vastavalt konkreetsele riskile.

Paragrahv 38

Paragrahvi täiendatakse lõikega 5, mis täpsustab, et riikliku taustaga isiku, tema pereliikme või tema lähedase kaastöötaja puhul kuuluvad lisaks käesolevas paragrahvis sätestatud täiendavalt kohaldamisele ka seaduse §-s 41 sätestatud meetmed, kuid seda üksnes juhul, kui isiku asukoht

²⁴ <https://www.cites.org/eng/disc/text.php>

on väljaspool Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriiki või esineb mõni kõrgemale riskile viitav asjaolu.

Paragrahv 39

Lõike 1 punkti 6 täiendatakse fraasiga „*või tehingumustrid*“, võtmaks üle direktiivi artikli 18a lõike 1 punkt f.

Paragrahv 40

Paragrahvi pealkiri muudetakse sisule vastavaks (paragrahv käsitleb korrespondentsuhteid mitte üksnes krediidasutuste vaid ka finantseerimisasutuse vahel). Lõikesse 1 tehakse täpsustus, mis nõuab riskipõhise lähenemise kasutamist ka korrespondentsuhetes.

Paragrahv 41

Lõige 4 tunnistatakse kehtetuks, kuna „kohaliku riikliku taustaga isiku“ mõiste jäetakse seadusest välja, sest direktiiv ei näe ette nende osas erisuste rakendamist (vastav kavatsus sisaldus küll AMLD V eelnõus, kuid triloogide käigus sellest loobuti).

Tähelepanu tuleb pöörata asjaolule, et direktiiv ja FATFi soovitused 10 ja 12 ning nende hindamise metodoloogia²⁵ lähenevad riikliku taustaga isikute suhtes täiendavate hoolsusmeetmete rakendamisele erinevalt.

Direktiivi artikli 20 kohaselt peab kohustatud isik rakendama **riskipõhiseid** protseduure, mille abil teha kindlaks, kas klient või kliendi tegelikult kasu saav omanik on riikliku taustaga isik, riikliku taustaga isiku pereliige või lähedane kaastöötaja ning **kõigi** tuvastatud riikliku taustaga isikute, nende pereliikmete ja lähedaste kaastöötajate suhtes tuleb rakendada täiendavaid hoolsusmeetmeid, st:

- i) saada kõrgemalt juhtkonnalt heakskiit selliste isikutega ärisuhete loomiseks või jätkamiseks;
- ii) võtta asjakohaseid meetmeid, et teha kindlaks sellise vara ja selliste rahaliste vahendite allikad, mida selliste isikutega ärisuhetes või tehingute tegemisel kasutatakse;
- iii) teostada selliste ärisuhete pidevat tugevdatud seiret.

FATF metodoloogia²⁶ (12.2. a-b) kohaselt peab kohustatud isik aga **alati** tuvastama kliendi või tema tegeliku kasusaaja riikliku tausta olemasolu, kuid täiendavaid hoolsusmeetmeid tuleb rakendada **üksnes juhul**, kui tegu on välisriigi isikuga või tema suhtes esinevad kõrgemale riskile viitavad asjaolud.

Kirjeldatud lähenemiste ühildamine on problemaatiline, sest kui kohustatud isikud peaksid, sõltumata ärisuhte või tehingu riskitasemest, **alati** tuvastama isiku või tema tegeliku kasusaaja riikliku tausta ning rakendama tugevdatud hoolsusmeetmeid **kõigi** tuvastatud riikliku taustaga isikute suhtes, nende pereliikmete ja kaastöötajate suhtes, sõltumata ärisuhte või tehingu iseloomust ja riskitasemest, looks see kõigi osapoolte jaoks äärmiselt kõrge ning sisuliselt põhjendamatu halduskoormuse. Selle vältimiseks on seaduse § 38 täiendatud lõikega 5.

²⁵ <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF%20Methodology%2022%20Feb%202013.pdf>

²⁶ ibid

Paragrahv 42

Paragrahvi pealkirja ja **lõiget 1** muudetakse, täpsustamaks, et keeld luua ärisuhet või võimaldada tehingu tegemist või lõpule viimist kehtib sõltumata sellest, millised on need seadusega nõutavaid hooldusmeetmed, mida kohustatud isik täita ei suuda. Muudatus on vajalik tulenevalt direktiivi artikli 13 lõikest 4 ja FATF metodoloogia²⁷ punktist 10.19.

Lõikes 3 muudetakse tulenevalt §-19 ja 25 muudatustest seaduse sisemine viide.

Paragrahvi täiendatakse **lõikega 7**, millega kehtestatakse erisused, mis puudutavad audiitoreid²⁸. Üldreeglina keelab seadus kohustatud isikuil luua ärisuhet või teha tehinguid kliendiga, kelle suhtes ei õnnestu rakendada käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud hooldusmeetmeid (nt tuvastada tegelikku kasusaajat) või kelle suhtes esineb rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlus. Siiski pole rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seisukohalt eesmärgipärane piirata sellistele isikutele audiitorteenuse osutamist, kuivõrd selline teenus ei saa iseenesest kaasa aidata kaasa rahapesule vaid, vastupidi, suurendab majanduskeskkonna läbipaistvust ja võib viia rikkumiste tuvastamiseni. Samuti on majandusaasta aruande audiitorkontroll teatud äriühingutele kohustuslik nii Eesti (AudS § 91–92) kui Euroopa õiguse kohaselt. Sellega kooskõlas lubatakse audiitorettevõtjal osutada kindlustandvaid ja seonduvaid audiitorteenuseid (AudS § 44 tähenduses) kui ka arvestusalase revisjoni teenust (AudS § 53¹ tähenduses) ka juhul, kui esinevad paragrahvi lõigetes 1 või 2 nimetatud asjaolud. Siiski peab nende asjaolude esinemisest teavitama rahapesu andmebürood.

Lõige 8 näeb täiendavalt ette, et juhul kui majandusaasta aruande auditit või ülevaatus teostav audiitor ei saa kliendilt piisavalt tõendusmaterjali, et teha kindlaks kliendi tegelik kasusaaja, avaldab ta selle asjaolu vandeaudiitori aruandes.

Paragrahv 43

Lõikest 1 jäetakse välja ebaõnnestunud sõnastus, mille kohaselt oleks kohustatud isikul „õigus keelduda tehingu tegemisest, kui /.../ esitatud andmete ja dokumentide põhjal tekib kohustatud isikul kahtlus, et tegemist võib olla rahapesu või terrorismi rahastamisega või sellega seotud kuritegude toimepanemisega või sellise tegevuse katsega.“ Muudatuse põhjuseks on asjaolu, et rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse korral tehingu tegemisest keeldumine pole mitte kohustatud isiku õigus või valik, vaid imperatiivne kohustus (§ 42 lõike 1 kohaselt).

Küll on kohustatud isikul teatud kaalutusõigus olukorras, kus tehingus või ametitoimingus osalev isik, ametiteenust kasutav isik või klient, ei esita (kogu) asjakohast teavet või (mõnda) nõutavat dokumenti. Sellisel juhul tuleb kohustatud isikul hinnata, kas tal on võimalik saada vajalik ja piisav teave mõnest muust allikast või tuleb keelduda tehingu tegemisest või isegi lõpetada ärisuhe tervikuna. Selles osas seadust ei muudeta.

Muudetakse ka paragrahvi pealkirja, et see paremini vastaks muutunud sisule.

²⁷ ibid

²⁸ Vastavalt audiitorteenuse seaduse (AudS) § 2 lõikele 2, käsitatakse teistes seadustes (sh RahaPTS-is) kasutatavat arvestusalaga seotud mõistet „audiitor“ audiitorettevõtjana AudS tähenduses.

Paragrahv 44

Lõike 2 viimane lause tunnistatakse kehtetuks. VÕS § 720 lõike 6 rakendamata jätmisel tekitatakse kliendile niigi keerulises olukorras põhjendamatu kahju. Väheoluline pole ka see, et kuna rahapesukahtlusest ei tohi klienti teavitada, pole tal võimalik § 720 lõike 6 rakendamata jätmist ette näha.

Paragrahv 45

Topelteiluse tekke vältimiseks eemaldatakse sättest viide audiitoritele, keda puudutav erinorm kehtestatakse § 42 lõikega 7.

Paragrahv 46

Lõikes 2 toodud loetelu täiendatakse kohustusega registreerida teave kõigi toimingute kohta, mida tehti kliendi tegeliku kasusaaja tuvastamiseks. Nõue asendab sisuliselt kehtetuks tunnistatava § 9 lõike 5, ent on paigutatud seaduse ülesehituse mõistes õigemasse kohta.

Paragrahv 47

Lõikes 1 toodud säilitamiskohustus laiendatakse ka „§-i 46 kohaselt registreeritud teabele“. Sellega võetakse üle direktiivi artikli 40 lõike 1 viimane lause ja tagatakse ühtlasi arvestamine § 46 lõikes 2 tehtud täiendusega.

Toomaks selgelt välja juhud, millal isikusamasuse tuvastamise ja kontrollimise aluseks olevate dokumentide originaale ega koopiaid säilitama ei pea, täiendatakse paragrahvi **lõikega 1¹**. Esiteks ei pea kohustatud isik isikusamasuse tuvastamisel kasutatavate dokumentidest originaale ega koopiaid säilitama siis, kui isikusamasus tuvastatakse e-identimise ja e-tehingute usaldusteenuste vahendite abil, kuna vastavalt e-identimise ja e-tehingute usaldusteenuste seadusele säilitab sellekohast tegevuslogi kümme aastat kirje loomisest arvates kvalifitseeritud usaldusteenuse pakkuja. Samuti pole näiteks mobiil-IDst, mis isikut tõendavate dokumentide seaduse kohaselt on iseseisev dokumendi liik, võimalik „koopiat“ teha.

Teiseks ei pea kohustatud isik säilitama selliseid dokumente, mille kättesaadavus on kogu kohustusliku säilitamisperioodi jooksul tagatud riigi elektroonilises andmekogus. Näiteks tähendab see, § 20 lõikes 2¹ nimetatud nõude täitmiseks ei pea kohustatud isik säilitama elektroonilist või paberkujul väljavõtet kliendi poolt äriregistris juures hoitavatest tegelike kasusaajate andmetest (kuna vastavad andmed ühes muudatuste ajalooga on äriregistri juures püsivalt kättesaadavad kuni viis aastat peale isiku registrist kustutamist), vaid piisab kindlaks tegemisest, et klient on andmed sinna esitatud ja need ei lahkne muudest kohustatud isikule kättesaadavatest andmetest.

Lõikesse 2 lisatakse viide ka juhutehingute käigus kogutud andmetele ja dokumentidele, mida see lõige oma mõtte kohaselt katma peaks.

Lõiget 4 muudetakse nii, et oleks selge, et dokumentide säilitamise kohustus ei puuduta lisatavas lõikes 1¹ nimetatud dokumente.

Paragrahv 48

Sätet täiendatakse uue lõikega 2¹ tulenevalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2016/679 (GDPR) artiklis 23 sätestatud võimalusest piirata andmesubjekti õigusi andmetega tutvumisel, andmete kustutamisel, isikuandmete töötlemise piiramisel, teabe saamisel paranduste kohta, andmete ülekandmisel või vastuväidete esitamisel. Piirang on vajalik, et tagada kohustatud isikute sujuv koostöö rahapesu tõkestamisel käesoleva seaduse § 16 kohaselt.

GDPR artikli 23 lõike 2 kohaselt peab piirav seadusandlik meede sisaldama asjakohasel juhul konkreetseid sätteid vähemalt järgmise kohta:

- a) töötlemise või selle kategooriate eesmärgid – käesoleval juhul on selleks vastavalt RahaPTS § 1 lõikele 1 rahapesu tõkestamine, mis vastab GDPR artikli 23 lõike 1 punktile e (üldist avalikku huvi pakkuv oluline eesmärk), konkreetsemalt hoolsusmeetmete kohaldamine (RahaPTS § 16 lg 2);
- b) isikuandmete liigid – RahaPTS § 16 lõikes 2 viidatud hoolsusmeetmete kohaldamisel kuuluvad väljaselgitamisele kliendi või tehingupartneri tegeliku kasusaaja isikuandmed RahaPTS §-s 77 toodud ulatuses ning kõigi nimetatute riikliku tausta olemasolu või puudumine;
- c) kehtestatud piirangute ulatus – ei kohaldata GDPR artiklites 15-17 ja 21 toodud õigusi;
- d) kuritarvitamist või ebaseaduslikku andmetega tutvumist või nende edastamist tõkestavad kaitsemeetmed – sätestatud RahaPTS § 16 lõigetes 4 ja 5
- e) vastutava töötleja või vastutavate töötlejate kategooriate määratlus – kohustatud isikud RahaPTS mõistes;
- f) säilitamise ajavahemikud ja kohaldatavad kaitsemeetmed, võttes arvesse töötlemise või selle kategooriate laadi, ulatust ja eesmärki – sätestatud RahaPTS §-des 46 ja 47;
- g) andmesubjektide õigusi ja vabadusi ähvardavad ohud – pole asjakohane sätestada õigusakti tekstis, ent on hinnatud mõjuanalüüsi raames;
- h) andmesubjektide õigus olla piirangust teavitatud, välja arvatud juhul, kui see võib mõjutada piirangu eesmärki – sätestatud RahaPTS § 48 lõikes 3.

Paragrahv 49

Üldreeglina nõuab seadus, et kohustatud isikud (va krediidasutused) teataksid rahapesu andmebüroole kõigist neile teatavaks saanud sularahatehingutest, mille summa ületab 32 000 eurot hiljemalt kaks päeva pärast tehingu teostamist.

Kuna audiitorite tööks on reeglina möödunud perioodide rahandusinformatsiooni kontrollimine, võivad nad oma töö käigus saada informatsiooni sellistest tehingutest, millest nende klient oleks pidanud rahapesu andmebürood teavitama, kuid mis on toimunud kaugemas minevikus ja millest seega pole võimalik teatada „kaks päeva pärast teostamist“. Paragrahvi täiendatakse lõikega 3¹, mis annab audiitoritele juhise sellises olukorras käitumiseks.

Paragrahv 52¹

Seadust täiendatakse paragrahviga 52¹, millega võetakse üle direktiivi artikkel 38 ja artikli 61 lõige 3, mille kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et „üksikisikud, sh kohustatud isiku töötajad ja esindajad, kes teatavad rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlusest kas asutusesiseselt või rahapesu andmebüroole, on õiguslikult kaitstud ähvarduste, vastumeetmete või vaenuliku tegevuse eest ning eelkõige ebasoodsa või diskrimineeriva tööalase kohtlemise eest.“

Paragrahvi sõnastamisel on vastavalt rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise järelevalve ja sanktsioneerimise menetlusliku raamistiku tööühma ettepanekule lähtunud finantsinspektsiooni seaduse § 50³ eeskujust.

Paragrahviga tagatakse konfidentsiaalsus nii isikutele, kes edastavad rahapesu andmebüroole seaduse §-s 49 nimetatud teatise, kui neile, kes annavad teada käesoleva seaduse rikkumisest oma organisatsioonid (nn „vilepuhujad“).

Paragrahv 54¹

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjon on heaks kiitnud nn strateegilise analüüsi ja seire keskuse loomise rahapesu andmebüroo koosseisu. Strateegilise analüüsi võimekus on oluline, et tõsta rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise efektiivsust ja kohaldada riskipõhist lähenemist peamiste riskide maandamiseks kõigis valdkondades. Seetõttu on vajalik tagada, et rahapesu andmebüroole on kättesaadavad strateegilise analüüsi ja seire jaoks vajalikud andmed, mh näiteks piiriüleste maksete kohta.

Kehtiva RahaPTS § 58 lõike 1 kohaselt on RAB-il juba õigus seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks saada teavet pädevatelt järelevalveasutustelt ja teistelt riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustelt, sh ka andmeid, mida omapoolse järelevalve teostamiseks kogub Finantsinspektsioon.

Probleemiks on aga teatavad Eesti Panga poolt kogutavad statistilised andmed, mille jagamise RAB-ile keelab riikliku statistika seaduse § 34 kooskõlas rahvusvaheliste statistika kogumise põhimõtetega. ÜRO riikliku statistika põhiprintsiip nr 6 sätestab, et riikliku statistika üksikandmed on konfidentsiaalsed ning neid võib kasutada vaid statistika tegemiseks. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus Euroopa statistika kohta (223/2009, 11. märts 2009) sätestab, et konfidentsiaalsete andmete kasutamine eesmärkidel, mis ei ole eranditult statistilised, näiteks halduslikel, õiguslikel või maksustamise ning statistiliste üksuste kontrollimise eesmärkidel tuleks rangelt keelata.

Probleemi lahendamiseks kehtestatakse käesoleva paragrahvi lõikega 3 volitusnorm, mis võimaldab siseministril valdkonna eest vastutava ministrina kehtestada määrus, mille alusel varem statistilisel eesmärgil kogutud andmeid hakkaks järelevalvelisel eesmärgil koguma RAB. Eesti Panga jaoks jäävad RAB poolt kogutavad andmed kättesaadavaks Eesti Panga seaduse § 14 lõike 10 kohaselt, kuivõrd järelevalveliste andmete kasutamine statistika tegemise eesmärkidel pole keelatud.

Lõikes 2 sätestatakse halduskoormuse vähendamise eesmärgil nn *once-only* põhimõte, tagamaks, et lõike 3 alusel kehtestatava määrusega ei nõutaks andmeid, mida kohustatud subjekt on juba kohustatud esitama mõne muu õigusakti alusel riigile esitama. Muuhulgas tähendab see, et nimetatud määruse kehtestamisega paralleelselt tuleb Eesti Pangal muuta ka rakendusakte, mille alusel on seni kogutud eelmainitud statistilisi andmeid. Andmete kogumise sisulised rutiinid ja protseduurid kohustatud isikute jaoks tuleks sealjuures võimalikult suure ulatuses muutmata jätta.

Paragrahv 57

Lõikest 4 jäetakse välja fraas „arestida või“. Kehtiva sõnastuse kohaselt on krediidasutusel keelatud seada areste RAB-i piiranguga kliendi kontole. See toob aga kaasa ebaõiglase olukorra kliendi nende võlausaldajate jaoks, kelle nõue on tekkinud pärast RAB-i piirangut, sest nende arestid saadetakse panga poolt tagasi. Säte on mõeldud toimima selliselt, et kõikide enne RAB-i piirangut laekunud arestide täitmine peatub RAB-i piirangu kehtimise ajaks, pärast RAB-i piirangut laekuvad arestid kantakse aga kontole nende laekumise järjekorras (st nad saavad oma järjekoha) ja nende täitmist saab alustada tavapärasel korral pärast seda, kui RAB-i piirang on kontolt eemaldatud.

Paragrahv 58

Vastavalt direktiivi AMLDV artikli 32a lõikele 1 peavad liikmesriigid looma automatiseeritud keskmehhanismid, nagu keskregistrid või kesksed elektroonilised andmeotsingu süsteemid, mis võimaldavad õigeaegselt tuvastada kõiki füüsilisi või juriidilisi isikuid, kellel või kelle kontrolli all on nende territooriumil asuvas krediidasutuses maksekontosid. Teiste sõnadega väljendudes – liikmesriigid peavad looma süsteemi, mille abil saaks võimalikult operatiivselt tuvastada, kas isikul on avatud konto mõned nende territooriumil tegutsevas pangas. Sellise teabe kiire hankimine on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärgil ülioluline. Liikmesriikidel on kohustus tagada riiklikele rahapesu andmebüroodele vahetu, kiire ja filtreerimata juurdepääs osutatud keskmehhanismides hoitavale teabele.

Eestis on olemas tehniline lahendus, mis vastab EL õiguses toodud elektroonilise andmeotsingu süsteemi kohta kehtivatele nõuetele. Kooskõlas täitemenetluse seadustiku §-ga 63¹ on Eestis loodud elektrooniline arestimissüsteem täitemenetlusregistri, maksukohustuslaste registri ja krediidasutuse infosüsteemi vahelise infokanalina. Süsteemi eesmärk on tagada võlgniku konto arestimise ja arestide haldamisega seotud toimingute kohta elektrooniliselt taotluse edastamine krediidasutusele, võimaldada päringute tegemist krediidasutuse valduses olevate andmete kohta ning tagada osapoolte tahteavalduste viivitamatu ja turvaline edastamine. Elektroonilise arestimissüsteemi vastutav töötaja on Justiitsministeerium. Justiitsministri kinnitatud kohtutäiturimäärustik reguleerib täpsemalt e-arestimissüsteemi toimimist.

Vastavalt TMS § 63¹ lõikele 1¹ võivad muud valitsusasutused ja nende valitsemisalasse kuuluvad asutused, kes vajavad elektroonilise arestimissüsteemi kasutamist seadusest tuleneva ülesande täitmiseks, süsteemiga liituda juhul, kui selleks on olemas tehniline võimekus. Eeltoodud säte määratleb väga laia võimaluse saada ja töödelda isikuandmeid elektroonilise arestimissüsteemi vahendusel.

Viidatud võimaluse kasutamiseks täiendatakse RahaPTS §-i 58 lõikega 1¹, mis tagab rahapesu andmebüroole ligipääsu täitemenetluse seadustiku §-s 63¹ nimetatud elektroonilise arestimissüsteemi andmetele käesoleva seaduse §-i 81 lõigetes 1¹–1⁵ nimetatud ulatuses. Samas sätestatakse ka ligipääsu eesmärk.

Paragrahv 60¹

Paragrahviga antakse õiguslik raamistik rahapesu andmebüroo andmekogu loomiseks.

Paragrahv 63

Paragrahvi **lõiget 1** muudetakse, andmaks rahapesu andmebüroole õiguse sõlmida koostöökokkuleppeid ka rahvusvaheliste organisatsioonidega, nagu nt Euroopa Keskpank või FATF.

Sätet täiendatakse **lõikega 1¹**, millega võetakse üle direktiivi artikli 54 viimane lause: „*Liikmesriigid tagavad, et rahapesu andmebürood määravad vähemalt ühe kontaktisiku või -punkti, kes vastutab teistes liikmesriikides asuvate rahapesu andmebüroode teabenõuete vastuvõtmise eest.*“

Sätet täiendatakse **lõikega 5¹**, millega võetakse üle direktiivi artikli 53 lõike 2 viimane lause: „*Kõnealune rahapesu andmebüroo hangib teabe kooskõlas artikli 33 lõikega 1 ning edastab vastused viivitamata.*“

Lõikeid 7 ja 9 muudetakse, võtmaks üle direktiivi artikli 55 lõige 2:

„2. *Liikmesriigid tagavad, et taotluse saanud rahapesu andmebüroo eelnev luba levitada teavet pädevatele asutustele antakse olenemata seotud eelkuritegude liigist viivitamata ja võimalikult suures ulatuses. Taotluse saanud rahapesu andmebüroo ei saa keelduda selliseks levitamiseks loa andmisest, välja arvatud juhul, kui see jääb väljapoole rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise sätete kohaldamisala või võib kahjustada uurimist või on muul viisil vastuolus asjaomase liikmesriigi siseriikliku õiguse üldpõhimõtetega. Nõusoleku andmisest keeldumisele tuleb alati lisada nõuetekohane põhjendus. Kõnealused erandid tuleb täpsustada nii, et hoitaks ära pädevatele asutustele teabe levitamise kuritarvitamine ja põhjendamatu piiramine.*“

Võrreldes 4. direktiiviga ei kuulu teabe edastamisest keeldumise aluste hulka enam teabenõude „*ilmselge ebaproportsionaalsus mõne füüsilise või juriidilise isiku või taotluse saanud rahapesu andmebüroo liikmesriigi [Eesti] õiguspäraste huvidega*“. Direktiiv reguleerib siiski andmevahetust liikmesriikide rahapesu andmebüroode vahel. Muus infovahetuses, sh kolmandate riikide rahapesu andmebüroodega, lähtub Eesti rahapesu andmebüroo kaalutusõigusest (§ 63 lg 2) ja asjaomasest koostöölepingust.

Paragrahv 65

Lõikest 1 eemaldatakse asjakohatu viide Finantsinspektsiooni seadusele. Politsei- ja Piirivalveameti ning rahapesu andmebüroo tegevusele Finantsinspektsiooni seadus erisusi ette ei näe.

Lõiget 4 muudetakse viisil, mis võimaldab esitada sunniraha nõude ka isikuile, kes pole „kohustatud isikud“ seaduse § 2 lõike 1 mõistes, kuid kellel siiski laieneb mõni muu käesolevast seadusest tulenev kohustus, nt kohustus anda rahapesu andmebüroole teavet § 58 lõike 1 alusel.

Paragrahv 70

Lõike 1 punkti 2 sõnastuses tehakse tehniline muudatus tulenevalt mõiste „usaldushaldus“ kasutuselevõtust.

Paragrahv 75

Ettevõtte tegevusloa kehtetuks tunnistamise aluseid täiendatakse punktiga 4, mille kohaselt tunnistab RAB enese poolt väljastatud tegevusloa kehtetuks ka juhul, kui ettevõtja (enam) ei vasta tegevusloa väljastamise tingimustele (RahaPTS § 72: tegevusloa kontrolliese) ja mittevastavust pole kõrvaldatud selleks ettekirjutusega antud tähtaja jooksul. Täpsustus on vajalik, kuna õiguslikult on ebaselge, kas nt ettevõtja omaniku või tegeliku kasusaaja laitmatu maine kaotust saab lugeda ettevõtja hoolsuskohustuse rikkumiseks MSÜS üldregulatsiooni mõistes, kuna selliste asjaolude ärahoidmine, nagu ka omanike või tegelike kasusaajate väljavahetamine pole reeglina ettevõtte võimuses.

Paragrahv 75¹

Seadust täiendatakse paragrahviga 75¹, millega võetakse üle direktiivi artikli 47 lõige 3:

„Seoses artikli 2 lõike 1 punkti 3 alapunktides a, b ja d osutatud kohustatud isikutega tagavad liikmesriigid, et pädevad asutused võtavad vajalikud meetmed, et takistada asjaomastes valdkondades süüdimõistetud kurjategijatel või nende kaasosalistel olemast kõnealuste kohustatud isikute juhtivtöötaja või nende isikute tegelikult kasu saav omanik.“

Viidatud loetelus esinevaist isikutest pole vastav nõue seni tagatud raamatupidamisteenuse osutajate, maksunõustajate ja kinnisvaramaaklerite puhul, kuna viidatud valdkondades tegutsemisel ei nõuta ettevõtjatelt tegevusluba ega viida läbi maine ja usaldusvääruse kontrolli.

Kuna tegevusloa taotlemise kohustuse sisseviimine üksnes karistatuse kontrollimise eesmärgil oleks nii ettevõtjate kui riigi suhtes ebamõistlikult koormav (üksnes raamatupidamisteenust osutavaid ettevõtjaid on Eestis üle 5500), kehtestatakse vastav nõue üldise keelu vormis.

Kuritegudeks „asjaomasteks valdkondadeks“ on sealjuures loetud majandusalaseid (sh tegevusloata majandustegevus, raamatupidamise kohustuse rikkumine, maksukohustuse rikkumine, rahapesu), varavastaseid (sh vargus, omastamine, kelmus), riigivastaseid (sh terrorikuriteod) või avaliku usalduse vastaseid (sh võltsimine) kuritegusid.

Keelu rikkumise eest nähakse ette karistus kehtestatava paragrahviga 94² ning paragrahv 104¹ jätab keelust negatiivselt mõjutatud isikutele mõistliku aja oma tegevuse seadusega kooskõlla viimiseks.

Paragrahv 76

Sätet täiendatakse lõikega 1¹, millega võetakse üle direktiivi artikli 31 lõike 3a esimene lause:

„Liikmesriigid nõuavad, et lõikes 1 osutatud usaldusfondi ja sarnaste õiguslike üksuste tegelikult kasu saavaid omanikke käsitlevat teavet tuleb hoida selle liikmesriigi loodud kasu saavate omanike keskregistris, kus usaldusfondi usaldusisik või isik, kellel on samaväärne positsioon sarnases õiguslikus üksuses, on asutatud või elab.“

Termini „usaldusfond“ asemel võtab eelnõu kasutusele termini „usaldushaldus“, mis on defineeritud paragrahvis 7¹. Hoolimata asjaolust, et Eesti õigus usaldushalduse instituuti ei tunnusta, on võimalik, et Eestisse asub elama välisriigi õiguse alusel loodud usaldushalduse füüsilisest isikust usaldushaldur. Lõplikult ei saa välistada ka võimalust, et välisriigi õiguse alusel loodud usaldushalduse usaldushaldurina tegutseb Eestis registreeritud juriidiline isik. Sellise olukorra tekkimisel nõuab direktiiv, et usaldushalduse tegelike kasusaajate andmed

oleksid registreeritud nimelt Eesti vastavas keskregistris, sõltumata sellest, millise riigi õiguse alusel on usaldushaldus loodud või kus paikneb usaldushaldusesse antud vara.

Paragrahv 77

Paragrahvi täiendatakse lõigetega 3¹, 3² ja 4¹, millega täpsustatakse usaldushalduri poolt äriregistrile esitatavate andmete koosseis ja nende esitamise kord.

Lõiget 5 täiendatakse viitega usaldushaldurile.

Usaldushaldust puudutavad muudatused paragrahvides 76 ja 77 tuleb direktiivi kohaselt üle võtta 10. märtsiks 2020.

Paragrahv 78¹

Paragrahviga sisustatakse nn hoiatusmärke tegemine, millele viitab kehtestatav § 30 lõige 2², ja mis on vajalik võtmaks üle direktiivi artikli 30 lõiget 4:

„Liikmesriigid nõuavad, et lõikes 3 osutatud keskregistris hoitav teave [tegelike kasusaajate kohta] oleks piisav, täpne ja ajakohastatud, ning kehtestavad selleks vajalikud mehhanismid. Sellised mehhanismid sisaldavad nõuet, et kohustatud isikud ja kohasel juhul pädevad asutused niivõrd, kuivõrd see nõue ei takista nende ülesannete täitmist, annaksid teada kõigist lahknevustest, mille nad leiavad keskregistris oleva tegelikult kasu saavaid omanikke käsitleva teabe ja nendele kättesaadava tegelikult kasu saavaid omanikke käsitleva teabe vahel. Teatatud lahknevuste korral tagavad liikmesriigid, et võetakse asjakohaseid meetmeid lahknevuste õigeaegseks lahendamiseks ning et kohasel juhul tehakse seniks keskregistrisse vastav märge.“

Hoiatusmärke eesmärgiks on juhtida kohustatud isikute tähelepanu asjaolule, et teisel kohustatud isikul või rahapesu andmebürool on alust kahelda äriregistri juures avaldatud tegeliku kasusaaja andmete õigsuses. Tehtud hoiatusmärkest teavitatakse automaatselt tegeliku kasusaaja andmete esitamiseks kohustatud isikut, kes saab võimaluse tegeliku kasusaaja andmete uuendamiseks või, kui ta on veendunud avaldatud andmete õigsuses, hoiatusmärke kustutamiseks ilma andmeid muutmata. Sellisel juhul ei saa uut hoiatusmärget teha enne 30 päeva möödumist, **kuid ka kustutatud hoiatusmärke jääb nähtavaks tegelike kasusaajate andmete ajaloos**. Kui selgub, et andmeid tulnuks siiski uuendada, võib hoiatusmärke kustutamine seda tegemata olla tõendiks seaduse §-s 95 nimetatud väärteo toimepanemisest.

Eelduslikult on taoline võimalikult suures osas automatiseeritud lahendus vähim koormav kõigile seotud osapooltele, motiveerides ühtlasi isikuid hoidma oma tegelike kasusaajate andmeid õige ja ajakohasena.

Vältimaks hoiatusmärgete mehhanismi kuritarvitamist, näeb kehtestatav § 95¹ ette väärteokaristuse ka teadvalt vale hoiatusmärke tegemise eest.

Võimaldamaks hoiatusmärke tegemist vajab äriregistri kasutajaliides täiendavaid arendusi, mistõttu on §-i 100¹ lõikega 2 seatud hoiatusmärke tegemise nõudele eraldi rakendustähtaeg.

Paragrahv 80

Seoses sellega, et äriregistri juurde tuleb eelnõu kohaselt esitada tegeliku kasusaaja andmed ka (välisriigis tunnustatud) usaldushalduse kohta, mis pole juriidiline isik, vajab täiendamist ka andmete kustutamist puudutav regulatsioon. Direktiivi kohaselt peavad nimetatud andmed

olema kättesaadavad „vähemalt viis aastat ja mitte enam kui 10 aastat pärast seda, kui /.../ teabe registrisse kandmise aluseid enam ei esine“. See tähendab, et usaldushaldus on, kooskõlas seda tunnustanud riigi õigusega, lõppenud või et usaldushalduri elukoht või registrijärgne asukoht ei ole enam Eestis (ja ta ei soovi jätkata andmete ajakohasena hoidmist Eesti äriregistri juures).

Kuna informatsioon sellise olukorra tekkimise kohta ei jõua ega saa jõuda registripidajani automaatselt, on andmete kustutamise eelduseks, et selleks õigustatud huvi omav isik esitaks vastava avalduse ja viidatud asjaolude esinemist tõendaks.

Paragrahv 81

Paragrahvi 81 täiendatakse lõigetega 1¹–1⁵, milles loetletakse andmed, mida krediidi- või finantseerimisasutus peab täitemenetluse seadustikus kirjeldatud elektroonilise arestimissüsteemi kaudu kättesaadavaks tegema. Andmete koosseis tuleneb ALMDV artikli 32a lõikest 3.

Lõigetes 1¹ ja 1² nimetatud postiaadressi all peetakse silmas kliendi poolt pangale teatatud kontaktaadressi (mis ei pea vastama isiku registrijärgsele asu- või elukohale).

Lõigetes 3 kuni 5 sätestatakse aeg, mille vältel lõigetes 1¹–1⁵ nimetatud andmed peavad kättesaadavad olema. Kontode ja hoiulaegade ning nende omanike või üürilevõtjate andmed peavad olema kättesaadavad, kui konto või hoiulaegas on avatud või kasutuses päringu tegemise hetkel või kui see on suletud mitte varem, kui viis aastat enne päringu tegemist.

Kontot kasutama volitatud isikute andmete viie aasta pikkune ajalugu peab olema kättesaadav, kui konto on päringu tegemise hetkel avatud.

Konto omaniku tegeliku kasusaaja andmed peavad olema kättesaadavad, kui konto on päringu tegemise hetkel avatud ja need esitatakse päringu tegemise aja hetkeseisuga.

Vastavalt AMLDV artikli 67 lõikele 1 peab viidatud andmete kättesaadavus olema tagatud alates 10. septembrist 2020. Vastavalt sellele täiendatakse seadust ka rakendussättega (§ 104²).

Vastavalt RahaPTS paragrahvi 48 lõikele 3 peab makseteenuse pakkuja andma kliendile informatsiooni tema andmete töötlemise kohta, mis peaks hõlmama ka infot nende edastamise võimalustest elektroonilise arestimissüsteemi kaudu.

Vastavalt kohtutäiturimäärustiku § 53 lõikele 1¹ võib valitsusasutus ja selle valitsemisalasse kuuluv asutus, kes vajab elektroonilise arestimissüsteemi kasutamist seadusest tuleneva ülesande täitmiseks, sellega liituda juhul, kui selleks on olemas tehniline võimekus. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt annab loa selleks vastutav töötleja, ehk Justiitsministeerium.

RahaPTS § 60 lõike 2 kohaselt on rahapesu andmebüroo kohustatud rahapesu või terrorismi rahastamise ning sellega seotud kuritegude tõkestamiseks, tuvastamiseks ja kohtueelseks uurimiseks edastama olulised andmed, sealhulgas maksu- ja pangasaladust sisaldavad andmed, prokuratuurile, uurimisasutusele (Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Maksu- ja Tolliamet, Konkurentsiamet jt) ja kohtule. Samadel asutustel on elektroonilise arestimissüsteemiga liidestudes võimalik pärida andmeid ka otse.

Paragrahv 83

Sätet täiendatakse viitega hoiulaekale, võtmaks arvesse § 25 lõike 2 muudatust.

Paragrahv 91

Paragrahvi pealkirja muudetakse, sest seadus ei kasuta enam terminit „korrespondentpangandus“, kuid võivad korrespondentsuhteid võivad luua ka finantseerimisasutused, kes ei ole pangad.

Paragrahv 93

Kuna vastavalt §-le 51 tuleb rahapesu andmebüroole edastatud teateid hoida konfidentsiaalsena ka avalikkuse eest, täiendatakse vastavalt ka käesolevas paragrahvis esitatud väärteo koosseisu.

Paragrahv 94²

Sättega kehtestatakse väärteokaristus §-ga 75¹ sätestatud teenuse osutamise piirangu rikkumise eest. Esimeses lõikes sätestatud karistus kehtib keeldu rikkunud füüsilisest isikust ettevõtjale, teises lõikes sätestatud karistus juriidilisele isikule. Teenus osutamise piirangu rikkujale on võimalik määrata ka sunniraha.

Paragrahv 94³

Sättega kehtestatakse väärteokaristus § 54¹ alusel kehtestatava(te) määrus(t)ega nõutavate aruannete esitamata jätmise eest.

Paragrahv 95

Tegeliku kasusaaja andmete esitamata jätmise, andmete muutumisest teatamata jätmise või teadvalt valeandmete esitamise eest ette nähtud vastutust laiendatakse ka usaldushaldurile.

Paragrahv 95¹

Sättega kehtestatakse väärteokaristus teadvalt vale hoiatusmärke tegemise eest.

Paragrahv 100¹

Rakendussäte, millega kohustatud isikuile antakse mõistlik aeg (1 aasta) rakendada §-i 20 lõikes 2¹ nimetatud hooldusmeetet nende klientide suhtes, kellega on sõlmitud ärisuhe enne käesoleva eelnõu jõustumist.

Klientidega, kel on tegelike kasusaajate info avaldamise kohustus (so Euroopa Liidu riikides registreeritud juriidilised isikud), kuid kelle kohta vastavat registreerimistõendit või registri väljavõtet hankida ei õnnestu, tuleks ärisuhe lõpetada vastavalt §-le 42.

Paragrahv 104¹

Rakendussäte, mis annab §-s 75² sätestatud piirangust negatiivselt mõjutatud isikutele mõistliku aja viia oma tegevus seadusega vastavusse, nt vahetada tegevusala või juhatuse või nõukogu liikmeid. Ettevõtjad, kelle kehtiva kriminaalkaristusega tegelikud kasusaajad ei võõranda hiljemalt 2020. aasta lõpuks oma otsest või kaudset osalust, peavad vastavate teenuste osutamise lõpetama.

Paragrahv 104²

Rakendussäte, mis sätestab tähtaja, millest alates peab toimima info edastamine täitemenetluse seadustiku §-s 63¹ nimetatud elektroonilise arestimissüsteemi kaudu. Vastavalt AMLDV artikli 67 lõikele 1 on tähtaeg 10. september 2020.

3.2 Audiitortevuse seaduse muutmine

Audiitortevuse seaduse §-s 48 parandatakse RahaPTS varasemale, kehtetule redaktsioonile osutav viide.

3.3 Finantsinspektsiooni seaduse muutmine

Seadust täiendatakse §-ga 47⁹, millega reguleeritakse Finantsinspektsiooni ja teise liikmesriikide pädevate asutuste koostööd rahapesu ja terrorismi tõkestamisel.

Sealhulgas võetakse lõigetega 1 ja 2 üle direktiivi artikli 48 lõige 4 ja lõikega 3 direktiivi artikli 57a lõige 3.

3.4 Krediidiasutuste seaduse muutmine

Pangasaladust käsitlevat § 88 täiendatakse viidetega eelnõuga kehtestatavale RahaPTS §-i 16 lõikele 2 ja §-le 81, mis loovad pangasaladuse avaldamiseks täiendavad alused. Ehkki RahaPTS § 16 lõige 2 on sõnastatud prevaleerima teistes seadustes sisalduvate saladuse hoidmise nõuete üle ning § 81 sätestab andmete avaldamise kohustuslikuna, peab eelnõu koostaja õiguselguse huvides vajalikuks muuta ka krediidiasutuste seadust, kuna muudetakse § 88 on varasemalt üles ehitatud *numerus claususe* põhimõttel ning seda lähenemist soovitakse säilitada.

3.5 Notariaadiseaduse muutmine

Tulenevalt RahaPTS § 77 lõigetest 1–3 on täisühing, usaldusühing, osühing, aktsiaselts, tulundusühistu, mittetulundusühing ja sihtasutus kohustatud äriregistri infosüsteemi kaudu esitama oma tegeliku kasusaaja kohta eelnimetatud paragrahvis loetletud andmed.

Samas ei ole RahaPTS-is ega muudes õigusaktides reguleeritud, kuidas toimub tegelikest kasusaajatest äriregistri teavitamine juhul, kui registri infosüsteemi kaudu teavitamine ei ole eraõigusliku juriidilise isiku juhatusel mingil põhjusel võimalik (nt välisriigi isikud, kellel puudub ID-kaart või e-residendi kaart). Praktikaks on juhatuse liikmel sellisel juhul võimalik pöörduda tegeliku kasusaaja andmete esitamiseks Eestis tegutseva notari poole.

Notarite koda on leidnud, et tegeliku kasusaaja andmete esitamisel aitaks praktikat ühtlustada ning eeskätt eraõiguslike juriidiliste isikute esindajate jaoks selgemaks muuta, kui tegeliku kasusaaja andmete esitamine toimuks notari ametitoiminguna. Käesoleva eelnõuga tehakse notariaadiseadusesse vastav muudatus.

3.6 Notari tasu seaduse muutmine

Muudatusega määratakse tasu eelnõuga notariaadiseaduses sätestatava uue ametitoimingu eest.

3.7 Rahvusvahelise sanktsiooni seaduse muutmine

Finantssanktsiooni rikkumise riskid paiknevad suuremates krediidi- ja finantseerimisasutustes. Kõrge sanktsiooniriskiga asutuste üle teostab rahapesu alast järelevalvet Finantsinspektsioon (edaspidi FI). Täna kehtivas ja ka 01.01.2020 jõustuvast uuest rahvusvahelise sanktsiooni

seaduses (*RvSanS*) teostab finantssanktsioonide täitmise üle järelevalvet rahapesu andmebüroo (edaspidi *RAB*). See omakorda loob olukorra, kus järelevalve pädevus rahapesu ja finantssanktsioonide on jaotunud erinevate asutuse vahel ning ei ole terviklikult ülevaatlik ja subjektipõhine. Kehtiv süsteem koormab muuhulgas ka järelevalve subjekte topeltkontrollide läbiviimisega ja vajadusega olla valmis suhtlema erinevate järelevalveasutustega.

Järelevalve rahapesu välistavate nõuete täitmise üle on Eestis jaotatud subjektide põhiselt. Nii teostabki FI järelevalvet RahaPTS alusel kehtestatud õigusaktide nõuete täitmise üle nende krediidasutuste ning finantseerimisasutuste poolt, kelle üle ta teeb järelevalvet Finantsinspektsiooni seaduse alusel. Siia loetellu kuuluvad näiteks suuremad krediidi ja finantseerimisasutused. Siseministeeriumi valitsemisala hinnangul asuvad ka suuremad sanktsiooniriskid FI rahapesu üle teostatava järelevalve valdkonnas, kuivõrd nimetatud subjektide gruppi kuuluvad näiteks pangad ja makseteenuse pakkujad, kus tõenäosus välisriigi isikutega teostatavateks tehinguteks on suurim. Finantsinspektsiooni poolt läbi viidav rahapesualane järelevalve on kompleksne kontroll, mis sisaldab endast mitmeastmelist protseduuri saamaks teada, kas kontrollitav asutus täidab kõiki talle kehtestatud reegleid. Esmalt selgitatakse välja, kas on koostatud riskihinnang, millest üks osa on ka sanktsiooni riski hindamine, ühtlasi tutvutakse kehtestatud protseduurireeglitega ning uuritakse, kuidas on süsteem realselt toimiv hoolsusmeetmete rakendamise osas. Kirjeldatud viisil järelevalvet tehes soovitakse saada adekvaatset ülevaadet kontrollitavas asutuses toimuvast. Protseuur saamaks infot näiteks panga tegevuse kohta nii rahapesu vastases järelevalves kui ka finantssanktsiooni kohaldamise kontrollimiseks ei erine oma meetoditelt, vaid teenib sama eesmärki, milleks on selgitada välja finantssüsteemi kuritarvitamise riskid. Kuna nii RahaPTS-i kui RvSanS-i kohaselt teostava järelevalve käigus tuleb hinnata ettevõtte sisemisi tööprotsesse ja protseduure hoolsusmeetmete kohaldamisel, on kohustatud isikule vähem koormav olukord, kus nimetatud hinnang antakse ühe kontrolli raames ühe asutuse poolt.

Riigi terviklikku toimemudelt ning rahapesu ja rahvusvahelise sanktsiooni kohaldamise subjektidele lasuva topeltkontrolli vältimist silmas pidades, nähakse eelnõus ette rahvusvahelise finantssanktsiooni järelevalve pädevuse subjektipõhine jagamine nii nagu see on juba RahaPTSi reguleeritud. See tähendaks, et tulevikus lasub osa finantssanktsiooni üle teostatavast järelevalvest Finantsinspektsioonil, kes kontrollib juba praegu suurima sanktsiooniriskiga asutusi ning teostab protseduurilt sarnast järelevalvet rahapesu vastases võitluses RahaPTS § 64 lg 2 kohaselt. Rahapesu andmebüroo teeb hetkel rahapesu vastast järelevalvet RahaPTS § 64 kehtestatud nende subjektide üle, kelle osas Finantsinspektsioon järelevalvet ei teosta. Samuti jääb rahapesu andmebüroo ülesandeks endiselt kogu menetluslik pool, mis hõlmab endast protseduure alates sanktsiooni kohaldamise rikkumise kahtluse teate laekumisest.

Lisaks asendatakse termin „usaldusfond“ terminoloogilise järjepidevuse huvides terminiga „usaldushaldus“.

3.8 Äriseadustiku muutmine

Terminoloogilise järjepidevuse huvides asendatakse termin „usaldusfond“ terminiga „usaldushaldus“.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõu kasutab üldiselt kehtivas rahapesu ja terrorismi rahastamise seaduses kasutatavaid mõisteid ja termineid. Mõisted, mida kasutatakse kehtivast õigusest erinevas tähenduses on toodud 1. peatüki 2. jaos (Mõisted).

Käesolevas eelnõus kasutatavad määratlemata õigusmõisteid tuleb kasutada nende tavatähenduses, s.o tähenduses, mismoodi sisustaks vastavat sõna mõistlik isik.

Spetsiifilisema, kuid defineerimata, (eriala) terminoloogia osas tuleb lisaks eeltoodule lähtuda käesolevas seletuskirjas antud selgitustest, viidatud FATFi või Euroopa järelevalveasutuste kehtestatud juhend(materjalidest) ning võimalikest (tulevikus kehtestatavatel) järelevalveasutuste soovituslikest juhenditest.

Uute mõistetena võetakse kasutusele „**usaldushaldus**“ ja „**usaldushaldur**“ (§ 7¹), samuti muudetakse terminite „**tegelik kasusaaja**“ (§ 9) ja „**riikliku taustaga isik**“ (§ 9¹) definitsioone.

Käesolevas seletuskirjas kasutatakse järgmisi lühendeid:

AMLDV – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. mai 2018 direktiiv (EL) 2018/843, nn viies rahapesuvastane direktiiv;

FATF – Financial Action Task Force (on Money Laundering)²⁹;

RAB – rahapesu andmebüroo;

5. Seaduse mõjud

5.1. Hinnatavad mõjud

Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja (HÕNTE) § 1 lõike 2 punkti 2 kohaselt Euroopa Liidu (EL) õiguse rakendamiseks üldjuhul seaduseelnõu väljatöötamise kavatsust (VTK) ei nõuta. Käesoleva eelnõuga on tegemist ühelt poolt rahvusvaheliste standardite Eesti-sisese kehtestamisega ja teiselt poolt EL direktiivi ülevõtmisega, mistõttu ei ole eelnõule eelnevalt koostatud väljatöötamiskavatsust ja kontseptsiooni.

Olulisemad muudatused on toodud käesoleva seletuskirja sissejuhatuses olevas tabelis, kuid seal on välja toodud ka redaktsioonilise iseloomuga muudatused, mille eesmärk on praktika ja seaduse paremini kooskõlla viimine, mistõttu kaasnevate muudatuste tajutav mõju piirdub eelkõige seaduse loetavamaks muutumise ja erinevate tõlgendusvõimaluste ühtlustumisega kaasneva halduskoormuse vähenemisega.

Tajutava mõjuga muudatustena eristuvad:

- kohustatud isikute ringi laiendamine;
- **kohustatud isikute vaheliste koostöövõimaluste parandamine;**
- teatud teenuste osutamise keeld kehtiva kriminaalkaristusega isikutele;

²⁹ <https://www.fatf-gafi.org/about/>

- äriregistri juures avaldatavate tegelike kasusaajate andmete kvaliteedi parandamise mehhanismi loomine;
- **volitusnormide kehtestamine rahapesu andmebüroole suunatud aruandluskohustuse loomiseks;**
- tegelike kasusaajate andmete esitamise kohustuslikuks muutmine ka välisriigis loodud usaldushalduse usaldushaldurile.

Ülalesitatud loetelus on **paksus kirjas** need muudatused, mille tegemise vajadus ei tulene otseselt direktiivi ülevõtmisest. Seetõttu on nende mõjude hindamisel allpool käsitletud ka kaalutud alternatiivseid meetmeid.

5.2. Mõjude kontrollküsimustiku vastused

Eelnõu koostajad on vastavalt VTK kontrollküsimustiku metoodikale hinnanud mõjusid kõigis kuues valdkonnas:

1. Keskkonnamõjud:

Kas eelnõu mõjutab looduskeskkonda, sh õhku, vett, pinnast, taimestikku ja loomastikku? EI
Kas eelnõu mõjutab elukeskkonda, sh elutingimusi ja heaolu? EI

2. Mõju majandusele:

Kas eelnõu mõjutab leibkondade toimetulekut või majanduslikke otsuseid? EI.

Kas eelnõu mõjutab ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust? JAH.

Kas eelnõu mõjutab ettevõtetele, mittetulunduslikele organisatsioonidele või füüsilistele isikutele õigusaktide rakendamisega kaasnevaid infokohustuste täitmisega kaasnevaid kulusid (st kulud, mis tekivad õigusaktiga nõutud informatsiooni haldamisel ja edastamisel riigile või kolmandatele osapooltele)? JAH.

Kas eelnõu mõjutab infoühiskonna arengut? JAH.

Kas eelnõu mõjutab põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse arengut? EI

3. Mõju regionaalarengule:

Kas ja kuidas õigusakti eelnõu mõjutab riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamist? EI.

Kas ja kuidas õigusakti eelnõu mõjutab eri piirkondade regionaalarengut kujundavaid tegureid? EI.

Kas ja kuidas õigusakti eelnõu mõjutab kohaliku tasandi positsiooni ja osalust nii riikliku kui kohaliku arengu kavandamises ja poliitikakujundamise protsessides? EI.

4. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele:

Kas eelnõu mõjutab riigi ja kohalike omavalitsuste asutuste korraldust? JAH.

Kas eelnõu mõjutab avaliku sektori rahastamist, sh kulusid ja tulusid? JAH.

5. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele:

Kas eelnõu mõjutab riigi sisejulgeolekut ja võitlust kuritegevusega? JAH.

Kas eelnõu mõjutab riigi üldist julgeolekut? EI.

Kas eelnõu mõjutab suhteid välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega? JAH.

6. Sotsiaalsed, sealhulgas demograafilised mõjud:

Kas eelnõu mõjutab tervishoiukorraldust ja inimeste tervist? EI.

Kas eelnõu mõjutab tööturgu? EI.

Kas eelnõu mõjutab töösuhet? EI.

Kas eelnõu mõjutab töötervishoidu ja tööohutust? EI.

Kas eelnõu mõjutab sugude vahelisi suhteid? EI.

Kas eelnõu mõjutab erikohtlemist vajavate või riskirühma kuuluvate inimeste õigusi? EI.

Kas eelnõu mõjutab kodanike võimalusi osaleda ühiskondlikus elus ja seda mõjutada? EI.

Kas eelnõu mõjutab haridussüsteemi ja kultuuri korraldust? EI.

Kas eelnõu mõjutab rahvastiku arengut? EI.

Eelneva kontrollküsimumstiku põhjal eelnõuga **ei kaasne** mõju sotsiaalsfäärile sh demograafiale, keskkonnale ega regionaalarengule, kuid **kaasneb mõju** majandusele, riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele ning riigi julgeolekule ja välissuhetele.

Eelnõu mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele on tervikuna positiivne. Kui Eesti ei pööra piisavalt tähelepanu rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse tõhustamisele ja seonduvate riskide maandamisele, riskime mitterahuldava tulemusega Moneyval'i eelseisvas, V hindamisvoorus, mis võib viia siinsete ettevõtete ja isikute käsitlemiseni kõrgema riskiga klientidena teistes riikides ning korrespondentsuhete katkestamiseni Eesti finantsasutustega.

Mõju majandusele on kahetine: lühemas perspektiivis tõstavad rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitlusega seotud nõuded, eeskätt hooldusmeetmete rakendamise vajadus, ettevõtjate tegevuskuludid, raskendavad uute ettevõtjate turule sisenemist ning vähendavad kapitali kättesaadavust neile ja/või muudavad selle kallimaks. Pikemas perspektiivis võimaldab see ära hoida eelmises lõigus viidatud negatiivseid tagajärgi ning vähendada või ennetada organiseeritud kuritegevuse, korruptsiooni ja terrorismiga seotud kahjusid. Peamiselt halduskoormuse tõusuga seotud negatiivsed mõjud on asjakohasel juhul käsitletud iga konkreetse muudatuse juures allpool.

Mõjud riigi kuludele ja tuludele ning riigiasutuste korraldusele on eraldi käsitletud seletuskirja punktis 7.

5.3 Kohustatud isikute ringi muutmine

Tulenevalt direktiivi nõuetest tehakse kohustatud isikute ringis kaks muudatust.

Esiteks jäetakse kohustatud isikute ringist välja isikud, kes oma majandus-, kutse- või ametitegevuses tegelevad selliste kinnisvara kasutusõigusega (üür, rent) seotud tehingute vahendamisega, kus kasutusõiguse eest tasutava summa väärtus ei ületa 10 000 eurot kuus, tegelemata sealjuures ka kinnisvara võõrandamisele suunatud tehingute vahendamisega. Kuivõrd praktikas tegelevad eeldatavasti kõik kinnisvaratehingute vahendajad mõlemat tüüpi tehingutega, on muudatusest mõjutatud sihtgrupi suurus ilmselt tühine, kuid teoreetiliselt on mõnel teenusepakkujal edaspidi võimalik oma halduskoormust vastava spetsialiseerumise kaudu vähendada.

Teiseks kaasatakse kohustatud isikute ringi isikud, kes oma majandus-, kutse- või ametitegevuses ostavad, müüvad või vahendavad kunstiteoseid või ladustavad neid tolli vabatsoonis – kui neile sellega seoses tasutakse või nad tasuvad summa väärtusega vähemalt 10 000 eurot korraga või mitme omavahel seotud maksena kuni üheaastase perioodi jooksul.

Sihtgrupi suurus: väike. 2017. aastal esitatud majandusaasta aruannete põhjal oli Eestis ettevõtjaid, kes olid määranud oma põhitegevusalaks EMTAK koodi 47783³⁰ kokku 125, kuid üksnes 88 puhul neist ületas aastane kogukäive 10 000 eurot, mis lubab eeldada, et üle 10 000 euro suuruseid üksik- või seotud tehinguid tegi neist veelgi väiksem osa.

NB! Siin ja edaspidi on sihtgruppide suuruse hindamisel EMTAK koodide põhjal võetud arvesse ettevõtjad, kes on esitanud 2017. aasta majandusaasta aruande ja tähistanud oma põhitegevuse vastava EMTAK koodiga. Tuleb arvesse võtta, et nii saadud tulemused näitavad siiski pigem suurusjärku, kuna välja jäävad ettevõtjad, kes vastava alaga tegelesid kõrvaltegevusena, samuti ettevõtjad, kes on eksinud koodi määramisel või mingil põhjusel jätnud majandusaasta aruande esitamata.

Kaupade vabatsoonis ladustamiseks on 2019. aasta juuli seisuga väljastatud luba 26 ettevõtjale, kuid puudub info, kui paljud neist ladustavad ka kunstiteoseid.

Mõju avaldumise ulatus ja sagedus: suur. Kohustatud isiku staatus toob kaasa püsiva vajaduse kohaldada igapäevases majandustegevuses hoolsusmeetmeid (§ 19), kehtestada vastavad protseduurireglid (§ 14) ning riskihinnang (§ 13), registreerida ja säilitada täiendavad andmeid (§ 46 ja § 47) ning teatada kahtlastest tehingutest (§ 49), kusjuures nõuete rikkumine võib kaasa tuua märkimisväärse karistuse. Muudatus eeldab seega sihiteadlikku kohanemist sihtgrupi poolt. Tuleb arvestada, et isegi juhul, kui nt kunstiteoste müügiga tegelev ettevõtja pole seni ühtki üle 10 000 euro väärtusega tehingut teinud või teeb neid harva, tekitab enese käesoleva seaduse nõuetega kurssi viimine ja vajadusel ka töötajate koolitamine märkimisväärse halduskoormuse ka siis, kui hoolsusmeetmete praktikas kohaldamise vajadus on pigem harv.

Ebasoovitavate mõjude risk: keskmine. Ebapiisava järelevalve korral võivad kohustatud isikud lisanduvate nõuete vältimiseks võivad asuda oma tehingute tegelikku suurust varjama, mis omakorda kahjustaks majanduse läbipaistvust ja halvendaks maksude laekumist. Nimetatud riski maandamiseks on kohustatud isikute ringi suurendamisel vajalik ka täiendavate järelevalveliste ressurside eraldamine.

Täiendav mõjude analüüs olulise mõju korral: Arvestades, et tehtav muudatus on AMLD V ülevõtmiseks vältimatult vajalik, ei kavanda eelnõu koostaja käesolevas punktis nimetatud mõju põhjalikumat analüüsi.

5.4 Kohustatud isikute vaheliste koostöövõimaluste parandamine

Muudatus annab kohustatud isikutele võimaluse vahetada omavahel teavet, mida üks neist vajab ja teine on hankinud käesolevast seadusest tuleneva hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse täitmiseks, sõltumata üheski muus seaduses sätestatud panga-, ameti-, kutse-, või muu saladuse hoidmise kohustusest või info jagamise piirangust.

³⁰ (Meenete, kunstiesemete ja -tarvete jaemüük spetsialiseeritud kauplustes), mille alla kuulub mh:

- meenete, käsitööesemete ja usuesemete jaemüük;
- kunsti müüvate kommertsgaleriide tegevus;
- medalite, karikate jaemüük;
- piltide raamimine koos raami jaemüügiga;
- kaubanduslike kunstigaleriide tegevus.

Sihtrühma suurus: suur. Muudatus mõjutab kõiki Eestis tegutsevaid kohustatud isikuid ning nende kaudu ka nende kliente, kelleks on eeldatavasti praktiliselt kõik Eestis elavad ja tegutsevad füüsilised isikud ja ettevõtjad.

Mõju avaldumise sagedus: keskmine. Muudatus mõjutab olukordi, mil kohustatud isik peab rakendama hooldusmeetmeid (ärisuhte loomise või seire käigus, samuti piisavalt suure mahuga juhutehingu tegemisel); mõju avaldub seega regulaarselt, kuid mitte igapäevaselt.

Mõju avaldumise ulatus: väike. Muudatus võimaldab kohustatud isikutel sisse viia omavahelise infovahetuse rutiinid, mis võimaldavad vähendada hooldusmeetmete rakendamisega kaasnevat halduskoormust nende ja nende klientide jaoks, omades seega soodustavat/leevendavat iseloomu.

Ebasoovitavate mõjude risk: väike. Eelnõuga kehtestatav § 16 lõige 2 võimaldab kõigil kohustatud isikutel vahetada teavet, mis puudutab tehingus osaleva isiku või kliendi tegelikke kasusaajaid ja riikliku tausta olemasolu – st oma iseloomult avalikku informatsiooni, mille suhtes kliendil ei saa olla ootust privaatsusele.

Kaalutud alternatiivid: Eelnõu koostamise käigus kaaluti ka võimalust kehtestada teabe vahetamine kohustuse ja mitte õigusena, samuti võimalust anda teatud kitsamale kohustatud isikute ringile õigus vahetada ükskõik milliste hooldusmeetmete kohaldamise käigus kogutud teavet. Neist võimalustest loobuti, kuna eelnõu koostajad hindasid kaasnevat teabe väärkasutamise riski ebamõistlikult suureks.

Täiendav mõjude analüüs olulise mõju korral: Arvestades, et:

- muudatuse peamine eesmärk on soodustav/leevendav;
 - seda on vajalikuks pidanud mitmed kohustatud isikuid esindavad ühendused/erialaliidud;
 - eelnõu menetlemise ajaraam on pingeline,
- ei kavandata selle muudatuse osas enne eelnõu vastuvõtmist põhjalikumat mõjude analüüsi.

5.5 Teatud kuritegude eest kehtivat kriminaalkaristust omavate isikute ettevõtlusvabaduse piirang

Muudatuse kohaselt ei tohi isikud, kellel on kehtiv kriminaalkaristus majanduslase, varavastase, riigivastase või avaliku usalduse vastase kuriteo eest, tegeleda ettevõtlusega (ei FIE, ettevõtte omaniku, tegeliku kasusaaja, nõukogu ega juhatuse liikme rollis) järgmistes valdkondades:

- kinnisvara omandamisega seotud tehingute vahendamine;
- kinnisvara kasutusõigusega seotud tehingute vahendamine (kui kasutusõiguse eest tasutava summa väärtus on vähemalt 10 000 eurot kuus);
- auditeerimine ja raamatupidamisteenuse pakkumine;
- raamatupidamise või maksustamise valdkonnas nõustamisteenuse pakkumine.

Sihtrühma suurus: väike. 2017. aasta majandusaasta aruannete andmetel tegutses kinnisvarabüroode tegevuse (EMTAK kood 68311) alal 1188 ettevõtjat ning raamatupidamise ja maksualase nõustamise alal (EMTAK kood 69 202) 4278 ettevõtjat. Vandeaudiitorite suhtes kehtib juba olemasoleva seaduse kohaselt hea maine ja usaldusväarsuse nõue, mis välistab kehtiva kriminaalkaristusega isikute tegutsemise selles valdkonnas, kuid vähemalt teoreetiliselt saaks karistatud isik praegu olla audiitorettevõtja vähemusosanikuks või mitteaudiitorist

juhatuse liikmeks. Kehtiva tegevusloaga audiitorettevõtjaid oli 2019 juuli seisuga audiitortegevuse registris 138.

Kuriteo toimepanemise eest mõistetud kehtivat karistust omab ligikaudu 3% Eesti elanikkonnast, kuid see arv hõlmab kõiki kuritegusid.

Mõju avaldumise sagedus ja ulatus: suur. Mõjutatud isik on sunnitud vahetama tegevusala või elukutset või võõrandama oma osaluse ettevõtjas, kuni talle mõistetud karistus kaotab kehtivuse. Vastavalt karistusregistri seaduse §-le 24 kantakse karistus arhiivi 3 aasta möödudes rahalise karistuse tasumisest või 3–15 aasta möödudes vanglakaristuse ärakandmisest.

Ebasoovitavate mõjude risk: keskmine. Sunnitud tegevusala või elukutse vahetus mõjutab negatiivselt isiku võimet ülalpidamist teenida.

Täiendav mõjude analüüs olulise mõju korral: Arvestades, et tehtav muudatus on AMLD V ülevõtmiseks vältimatult vajalik, ei kavanda eelnõu koostaja käesolevas punktis nimetatud mõju põhjalikumat analüüsi.

5.6 Äriregistri juures avaldatavate tegelike kasusaajate andmete kvaliteedi parandamise mehhanismi loomine

Muudatus näeb ette, et kohustatud isik, kellele hoolsusmeetmete rakendamise käigus saavad teatavaks kliendi tegeliku kasusaaja andmed, mis erinevad kliendi poolt äriregistri juures avaldatutest, teeb haldusliidese kaudu andmete juurde nn hoiatusmärke. Tehtud hoiatusmärkest informeeritakse automaatselt andmete esitajat, kes saab hoiatusmärke kõrvaldada ühel kahest viisist: andmeid uuendades või nende õigsust kinnitades. Ka kõrvaldatud hoiatusmärke jääb siiski nähtavaks tegelike kasusaajate andmete ajaloos.

Sihtrühma suurus: suur. Tegelike kasusaajate andmete avaldamise ja asjakohasena hoidmise nõue puudutab kõiki Eestis registreeritud juriidilisi isikuid.

Mõju avaldumise sagedus ja ulatus: keskmine. Muudatus ei mõjuta isikuid, kes oma tegelike kasusaajate info äriregistri juures õige ja ajakohasena hoiavad, kuna sellisel juhul ei tohiks tekkida vajadust hoiatusmärgete tegemiseks ega lahendamiseks. Siiski võib hoiatusmärgete tegemise nõue osutada väga tööjõumahukaks üksikutele kohustatud isikutele, kelle kliendiportfell on väga suur. Kaasnevat halduskoormust saab vähendada, muutes äriregistri juures avaldatud tegeliku kasusaaja andmed masinloetavaks ja seega automaatselt võrreldavaks.

Ebasoovitavate mõjude risk: väike. Kuna hoiatusmärke tegemiseks tuleb võimalus anda kõigile kohustatud isikutele, eksisteerib vältimatult risk, et märke tehakse ekslikult või isegi pahatahtlikult. Riskide maandamiseks on ette nähtud piirang, et peale tegeliku kasusaaja andmete muutmist või nende õigsuse kinnitamist selleks õigustatud isiku poolt ei saa uut hoiatusmärget teha 30 päeva jooksul. Samuti on teadvalt vale hoiatusmärke tegemise eest ette nähtud väärteokaristus.

Täiendav mõjude analüüs olulise mõju korral: Arvestades, et tehtav muudatus on AMLD V ülevõtmiseks vältimatult vajalik, ei kavanda eelnõu koostaja käesolevas punktis nimetatud mõju põhjalikumat analüüsi.

5.7 Volituskohustuste kehtestamine rahapesu andmebüroole suunatud aruandluskohustuste loomiseks

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjon on heaks kiitnud nn strateegilise analüüsi ja seire keskuse loomise rahapesu andmebüroo koosseisu. Muudatusega luuakse õiguslik alus tegemaks rahapesu andmebüroole kättesaadavaks strateegilise analüüsi ja seire jaoks vajalikud andmed, mh näiteks piiriüleste maksete kohta.

Sihtrühma suurus: suur. Muudatus mõjutab potentsiaalselt kõiki Eestis tegutsevaid kohustatud isikuid.

Mõju avaldumise sagedus: keskmine. Muudatuse mõju on regulaarne, kuid mitte igapäevane.

Mõju avaldamise ulatus: ei saa selles etapis hinnata. Eelnõu annab siseministrile laialdase volituskohustuse, kehtestamaks aruandluskohustus vastava määrusega. Kuni vastava määruse eelnõu valmimiseni pole võimalik kaasneva mõju ulatust täpselt määratleda. Nimetatud põhjusel on enne eelnõu Riigikogule esitamist vajalik koostada ja seletuskirjale lisada ka vastava määruse eelnõu.

Ebasoovitavate mõjude risk: väike. Kui strateegilise analüüsi ja seire keskuse tarbeks osutub vajalikuks koguda andmeid, mida riik juba ei kogu, kaasneb muudatusega halduskoormuse tõus. Muid ebasoovitavaid mõjusid pole ette näha.

5.8 Tegelike kasusaajate andmete esitamise kohustuslikuks muutmine ka välisriigis loodud usaldushalduse usaldushaldurile

Muudatus näeb ette, et Eestis elav või siia elama asuv välisriigis loodud usaldushalduse usaldushaldur peab äriregistri juurde esitama andmed usaldushalduse ja sellega seotud isikute kohta.

Sihtrühma suurus: väike. Kuivõrd praegu taolisi andmeid ei koguta, pole teada, kui palju taolisi isikuid Eestis võib asuda, kuid on ebatõenäoline, et nende arv oleks suurem kui mõnikümmend. Sisserände statistika kohaselt on peamised Eestisse suunatud rände lähteriigid Venemaa, Ukraina, Soome ja Läti, milliste õigus sarnaselt Eestiga usaldushalduse instituuti ei tunnusta, seega on mõjutatud sihtrühm kõigi eelduste kohaselt väga väike.

Mõju avaldumise sagedus ja ulatus: väike. Sõltuvalt usaldushaldusega seotud isikute hulgast võib andmete esitamiseks kuluv aeg ulatuda mõnest minutist mõnekümmeni. Andmeid tuleb esitada üks kord ja edaspidi uuendada vastavalt vajadusele, kusjuures eelduslikult on muudatused usaldushaldusega seotud isikute ringis pigem haruldased.

Ebasoovitavate mõjude risk: väike. Muudatusega kaasnevaks peamiseks riskiks on, et isikud, kes peaksid vastavaid andmeid esitama, ei saa vastavast kohustusest teada. Selle maandamiseks tuleb valdkonna eest vastutavatel ministeeriumitel kavandada sobivad teavitusmeetmed. Vastavat riski kahandab siiski asjaolu, et kui usaldushaldur soovib seda tunnustavas liikmesriigis usaldushalduse nimel mõne kohustatud isikuga ärisuhtesse astuda, tuleb tal esitada vastav registreerimistunnistus või registri väljavõte.

6. Eelnõu vastavus Eesti Vabariigi põhiseadusele ja Euroopa Liidu õigusele

Eelnõud puudutavalt on olulise tähtsusega põhiseaduse §-s 29 sätestatud õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta ning §-s 31 sätestatud õigus tegeleda ettevõtlusega. Riik on jätnud endale võimaluse nimetatud põhiõiguste kasutamist piirata, öeldes mõlema paragrahvi teises lauses, et seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

Ettevõtlusvabaduse esemeline kaitseala hõlmab kõiki tegevusalasid ja elukutseid, mille puhul isik pakub enda nimel kaupu või teenuseid. Seda vabadust riivab iga abinõu, mis takistab, kahjustab või kõrvaldab mõne ettevõtlusega seotud tegevuse. Ettevõtlusvabaduse kui vabadusõiguse kaitseala on riivatud, kui seda vabadust mõjutatakse avaliku võimu poolt ebasoodsalt. Ettevõtlusvabadus on õiguslik vabadus, mille vastas seisab riigi kohustus mitte teha põhjendamatuid takistusi ettevõtluseks. Ettevõtlusvabadust riivavad üldistatult mis tahes keelud ja piirangud mõne majandustegevusega tegeleda, isikule pandud teavitamiskohustused ettevõtlusega tegelemise korral, loakohustused, sh tegevusloaga kõrvalkohustuste või tingimuste kehtestamine, hoolsuskohustused, mida majandustegevuses tuleb järgida, ja muud kõrvalkohustused.

Kõige otsesemalt riivab nimetatud õigusi kavandatud muudatus, millega isikutel, kel on teatud kuritegude eest mõistetud kehtiv kriminaalkaristus, keelatakse mitmes valdkonnas ettevõtlusega tegelemine (sh FIE, ettevõtte omaniku, tegeliku kasusaaja, nõukogu ja juhatuse liikme rollis), kuid enamal või vähemal määral on ettevõtlusvabadust riivav mõju kõigil käesoleva seletuskirja punktides 5.3 ja 5.5–5.8 käsitletud muudatustel.

Kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega §-ga 11 peavad piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Vastavust proportsionaalsuse põhimõttele kontrollitakse järjestikku kolmel astmel: kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajaduse korral ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust.

Sobiv on abinõu, mis soodustab piirangu eesmärgi saavutamist. Sobivuse seisukohalt on vaieldamatult ebaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta piirangu eesmärgi saavutamist. Piirang on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõiguse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.

Eelnõu koostaja hindab kõiki seletuskirja punktides 5.3 ja 5.5–5.8 käsitletud ettevõtlusvabaduse riiveid sobivaks, vajalikuks ning mõõdukaks riivete eesmärgi suhtes, milleks on tõkestada EV rahandussüsteemi ja majandusruumi kasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks.

Seletuskirja koostamisel on analüüsitud ka seletuskirja punktis 5.4 käsitletud muudatuse mõju põhiseaduse §-s 26 sätestatud õigusele perekonna- ja eraelu puutumatusele. Võttes arvesse, et kavandatava muudatus puudutab üksnes sellise informatsiooni vahetamist kohustatud isikute vahel, mida igapäevselt on juba kehtiva seaduse alusel kohustatud iseseisvalt hankima, leiab eelnõu koostaja, et muudatus ei suurenda nimetatud põhiõiguse riivet võrreldes kehtiva seadusega.

Eelnõu on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2018/843 30. maist 2018, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL.

7. Seaduse rakendamise seotud kulud ja mõju riigiasutuste töö korraldusele

Seaduse rakendamiseks on vajalikud kulutused põhiliselt kolmes valdkonnas:

Usaldushaldusega seotud kohustatud isikute registreerimiseks ning hoiatusmärgete tegemise võimaldamiseks on vajalikud arendused äriregistri infosüsteemi arendused. Vastavate arenduste maksumus täpsustatakse koostöös Justiitsministeeriumi ning Registrate ja Infosüsteemide Keskusega, kuid eelduslikult ei tohiks need ületada kogu tegelike kasusaajate registri funktsionaalsuse loomise seniseid kulusid suurusjärgus 50 000 eurot.

Seoses **kohustatud isikute ringi laiendamisega, rahvusvahelise sanktsiooni seaduse muudatusest tulenevate lisaülesannetega ning strateegilise analüüsi keskuse loomisega** rahapesu andmebüroo juurde on vajalik suurendada rahapesu andmebüroole eraldatavate eelarveliste vahendite mahtu.

Rahvusvahelise sanktsiooni seaduse muudatusest tuleneva vajaliku järelevalve ressursivajaduse katmiseks on vaja siseministeeriumi valitsemisalale eraldada eelarvesse täiendavad eelarvelised vahendid esimesel aastal summas 72 554 eurot ja igal järgmisel eelarveaastal 66 504 eurot. Lisavajaduse arvutus: PPA rahapesu andmebüroo 2 täiendava ametikoha tööjõukulu 64 224 eurot aastas (2 töötajat x 32 112 eurot) ning majanduskulu esimesel aastal 8 320 eurot aastas (2 töötajat x 4 160 eurot) ja majanduskulu järgmistel aastatel 2 280 eurot aastas (2 töötajat x 1140 eurot).

8. Rakendusaktid

1. Rahandusminister kehtestab määrusega loetelu ametikohtadest, mille täitjaid Eesti Vabariigis loetakse riikliku taustaga isikuteks (RahaPTS § 9¹ lg 5). Nimetatud määruse eelnõu ja seletuskiri on käesoleva seletuskirja lisaks nr 3.
2. Muudatused RahaPTS §-s 31 nõuavad sama §-i lõike 6 alusel kehtestatud rahandusministri määruse „Infotehnoloogiliste vahendite abil isikusamasuse tuvastamise ja andmete kontrollimise tehnilised nõuded ja kord“ muutmist;
3. Siseminister kehtestab rahapesu andmebüroo andmekogu põhimääruse (RahaPTS § 60 lg¹ p 3);
4. Siseminister kehtestab RahaPTS § 54¹ lõikes 3 nimetatud määruse.

9. Seaduse jõustumine

Eelnõu on kavandatud jõustuma üldises korras ehk 10ndal päeval pärast selle Riigi Teatajas avaldamist.

Erandina üldisest jõustumisajast jõustuvad eelnõu §-i 1 punktid 79–84 (käsitlevad usaldushalduse tegeliku kasusaaja registreerimist) 10. märtsil 2020 ning §-s 6 kavandatud rahvusvahelise sanktsiooni seaduse muudatused 01. juunil 2021.

Vastavalt seaduse rakendussätetele:

- peavad kohustatud isikud kontrollima oma olemasolevate klientide tegelike kasusaajate andmete esitatust äriregistri juures ühe aasta jooksul arvates käesoleva eelnõu jõustumisest (§ 100¹);
- peavad isikud, kellele käesoleva eelnõuga kehtestatakse teenuse osutamise keeld tulenevalt kriminaalkaristuse olemasolust, viima oma tegevuse seadusega vastavusse hiljemalt 31. detsembriks 2021 (§ 104¹);
- peavad krediidi- ja finantseerimisasutused tagama käesolevas eelnõus nimetatud andmete kättesaadavuse rahapesu andmebüroole elektroonilise arestimissüsteemi kaudu hiljemalt 10. septembriks 2020 (§ 104²).

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu saadetakse kooskõlastamiseks ministeeriumitele ning arvamuse avaldamiseks Eesti Pangale, Finantsinspeksioonile, Politsei- ja Piirivalveametile, Maksu- ja Tolliametile, Registrate ja Infosüsteemide Keskusele, Eesti Pangaliidule, FinanceEstonia MTÜ-le, Eesti Kaubandus-Tööstuskojale, Eesti Kaupmeeste Liidule, Advokatuurile, Notarite Kojale, Pankrotihaldurite ja Kohtutäiturite Kojale, Audiitorkogule, Eesti Raamatupidajate Kogule, Eesti Kinnisvarafirmade Liidule, Eesti Kinnisvaramaaklerite Kojale, Eesti Kunstnike Liidule, Vabaühenduste liit EMSL-le ja Eesti Kirikute Nõukogule.

11. Lisad

- 1: Rahapesu ja terrorismi rahastamise seaduse tervikredaktsioon jälgitavate muudatustega;
- 2: Eelnõu koostamise ajal laekunud ettepanekute tabel;
- 3: Rahandusministri määruse „Loetelu ametikohtadest Eesti Vabariigis, mille täitjaid loetakse riikliku taustaga isikuteks“ kavand ühes seletuskirjaga.